

اولوتائیرنین آدی ایلد

رداكتورلار: علیرضا صرافى _ محمد علیپور مقدم

بوسایی نین باش یازاری: احد فرهمندی

قرافیست: وحید دولتشاهی

آذربایجان ال ییلمی دکنی نین آملیق ایچ بوتنی

شهریور (زومار آیی) ۱۳۹۰

اوتوز اوچونجو سایی

www.azelbilimi.com

Email: info@azelbilimi.com

ایچینده کیلر

اؤن سۆز / احد فرهمندی / ۲

آنادیلی نین باشلانقیجی یاخود «اوشاق دیلی سۆزلوگو» / علیرضا صرافى / ۵

من و انهم (۵) / سوسن نواده رضی / ۱۵

خیلادان بیر نئجه قوشماجا / کیان خیاو / ۳۵

اوج لایلا و بیر اووسون نغمه سی / حمید والانی / ۳۷ [لایلا لار]

بئشیک نغمه لری / سولماز پورنعمت پیلهرود / ۳۸

بیر اینگیلم واریدی / محمد حسین گونئیلی / ۴۰ [ناغیللار]

فولکلور دونیاسیندا اوستاد منظوری نی دینله دییم / حسن بابایی (عجبشیرلی) / ۴۳

لالایی ها در خلوت ها از بین رفته اند / تتل ناز نعمتی / ۴۶

اۇن سۆز

احد فرھمندی

بشر بىلىكلرىنىن ايچىنىدە فولكلورون آرتىق دىرى اولدوغونا كۆرە، بوقونونون بىلگىنلىرى اونو درىندن دوشونوب فيكىرلىرىندە اولان سواللار جاواب تاپماق اوچون الدە اولان فولكلور نمونەلىرىنى ھەر يۇنلو آراشدىرىپ و داھا دا گىنىش آراشدىرماقدادىرلار. اينسانلار فيكىرىنى اۆزۈنە سارى چكن ان يوكسك و گىنىش موضوعلارنىدان بىرى شفاهى خالق ادبياتى اولوب، انسان وارلىق تاپاندان بو گونه كىمى اونون كوتلەوى داورانىشلارنى، احوال _ روحىە سىنى، ھىجانلارنى، اىضطىرابلارنى، محبّت دونياسىنى و ... قورويوب، مكتوبلاشدىرىپ، ساخلاماق، فولكلورچولارنى بوينونا دوشوب. فولكلورو بۇلوملىرىنىن بوللو قوللارنى باخمىياراق، اونو قورولوش باخمىندان بۇيوكلر و اوشاقلار فولكلورون بۇلمك اولار. اوشاقلار فولكلورونو بۇيوكلرىن فولكلوروندان آيرىماق اوچون «اوشاقلار دونياسى نە زاماندان باشلايىر؟» سورغوسونو اورتايا قويا بىليرىك. دىمك ائلە اوشاق فولكلورو دا اوشاق دونياسى باشلانىشىندان باشلايىر. فولكلورچولار اوشاقلا بۇيوكلر فولكلورو آراسىندا بىر آيرىلىق بىلمەدن كىفّيت باخمىندان ايسە اوشاق فولكلوروندا آشاغى سۈيەدە يىر وثرىمىرلر. دىمك فولكلور انسانىن كۆرپەلىگىندىن باشلادىغى اوچون، اوشاق فولكلورون داھا آرتىق دىرلى بىليرلر. اوشاق دونياسى قورولوب، تانىناندان سونرا، بوگونكو آنلامدا اولان اوشاق فولكلورو عرصەيە چىخىر. مىنلر ايل بوندان اۇنچە آنالارنى كۆرپەلىرىنە اولان آرزو، اىستك، غم، محبّت و ... لرىنى، لايلالار، نازلامالار و... لارىندا كۆرۈرۈك و بوگون ھمىن موضوعلارى اوشاق فولكلورو ساندىقدا اونون نە اولدوسونو يىرلى _ ياتاقلى دوشونە بىليرىك.

اوشاقلار دونياسىنا گىردىكدە بو دوم _ دورو، صىمىمى دنياىن خيال گوجونو داھا آرتىق گوجلندىرمك اوچون بىر پارا ماترىاللاردا احتىاجلى اولدوغونو آنلايىرىق. اوشاق بو ماترىاللارنى، نغمەلردن، ناغىل لاردان، سادە _ آچىق تىمىللردن، اويونلاردان، تاپماجالاردان، يانلىتماجالاردان و... منىمەسەيب، اۆز دويغو، ذھن، ذكاسى ايلە فيكىر مئشەلىرىندە سايسىز حيوانلارنى بىر _ بىرىلە دانىشدىرىپ، اۆزونو ائشىدىگى ناغىللارنى قھرىمانلارنىن يىرىنە قويور. بونونلا بئلە او گلەجك حياتىندا باش وثرن سايسىز چاتىشمازلىقلارنى آرادان قالدىرماغا گوجلولاچاق.

«بوگونلر اوشاغا ياشامی اوچون معنا تاپماغیندا یاردیم ائتمک، کئچمیشلر سایاق ائیتیمین (تعلیم و تربیت) ان چتین گۆروی سایلیر. اوشاغی دوزگون بئجرتمک اوچون چوخلو تجربه گرکلیدیر. اوشاق بئجریلن دؤورانیندا اؤزونو یاخشی دوشونمگی اؤیرنمیلیدیر، بئله اولورسا باشقالارین دا یاخشی آنلایب سونوندا اونلارلا راضی ائدیجی، ثمرهلی ایلگی قوراجاق.»^۱

یوخاریدا گئدن باخیشا گۆره فولکلورون، اوشاق روحونون و کیملیگی نین بوتولشمه سینده بؤیوک ائتگیسی وار. او ایچ دویغولاری ایله گله جک یاشامینا نظم وئرمک اوچون موتیواسیونا (انگیزه) احتیاجی وار. اوشاق بو آنلاملاری ناغیللاردا تاپیر. بوتون ائشیتمه لی سؤزلر ایچینده، فولکلوریک ناغیللار، اوشاغین سئودیکی یئردن باشلادیغی حالدا اونون اوزرینده ذهنسل (روانی) و دویغوسال (عاطفی) ائتگی باغیشلاییر.

اوشاق فولکلورو کولتورون ذهنی، فیکری، کوتلوی و... دیشیکلیکلرین تملی اولدوغو اوچون اونا اؤنم وئریب داها یئرلی دیرلندیرمک، انسانلارا آیدین بیر گله جک باغیشلاماق دئمکدیر. بو سببدن اوشاق فولکلورو آشاغیدا سادالادیغیمیز یؤنلره گۆره اؤنملی سایلا بیلر:

۱. اوشاقلاردا مارق (کنجکاو) چکیجی لیگی یارادیب، چنشدیلی موضوعلاردا، باخیشلارینی ایتیلدرک بیلک لرینی آرتیرار.
۲. دبل اؤیرنمکده اولدوقجا یاردیم ائدر.
۳. اوشاغین آراشدیریجیلق باخیشینی گئیشلندیرر.
۴. چنشدیلی ناغیللار، تاپماجالار، یانیلتماجالار و... اوشاغین فیکرینی گوجلندیریب، ذکاسینا اؤندرلیک ائتمگی اؤیردر.
۵. بوللو موضوعلار و دولایی (غیرمستقیم) یوللارلا اونو اؤز یاشادیغی یئرله دونیاسینا تانیش ائدر.
۶. اوشاغین تمیز ایستکلرینی گؤجلندیرر.

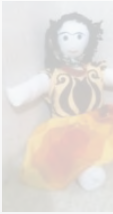
۷. اوشاغی زورلامادان، آلقیش سیز _ قارغیش سیز، اخلاق یوللارین اونا گؤسترر.
۸. باشقالاری ایله صمیمی، دوزگون ایش بیرلیگینه قاتیلماغی و کوتله وی یاشایشا ماراغینی آرتیرار.
۹. اوشاقدا گوون یارادیب، باغیمسز کیملیک باغیشلایار.

۱ کودکان به قصه نیاز دارند: کاربردهای افسانه و افسون. برونوتلیهایم. مترجم کمال بهروز کیا. تهران: نشر افکار، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۸۴.

۱۰. بعضی دویغوسال، ذهن سل ایستکلرینه جواب وئیر.

۱۱. اوشاغا آتا_ باباسینی، تاریخینی، کیملیگینی و... تانیماقدا یاردیم اندر.

اومورام خالقیمیزین دیرلی اوشاق فولکلورو، عموم اوخوجولاریمیز طرفیندن منیمسه نیپ، اوشاقلاریمیزی اونلارا عایید اولان فولکلورلا تانیش ائتمگی اؤز لرینه بیر دانیلماز گؤرو بیلپ، آذربایجان بالالارینین دوزگون یتیشمه سینده، گله جک یاشاملاریندا بیر تورک اوغلو آدینا انسانلارا یاردیم ائتمگی، جانلاردان تیکان چیخارماغی یرلی _ یاتاقلی اؤیرده بیلسینلر.

۴

۳۳-جی سانجی آل سلی
شهرتور ۹۰

آنادىلى نىن باشلانقىچى

ياخود

«اوشاق دىلى سۆزلوگو»

عليرضا صرافى

گىرىش

اوشاق دىلى، اوشاقلارين ايلك دىل آچدىقدا ايشلتىدىكى تىك _ توك سۆزجوكلر يا دا اوشاقلارين دانىشمادىغى آنچاق آنلايىب اونا تىكى گۆستردىكى اۆزل سۆزلردن اولوشان بىر دىلدىر. اوشاق اون ايكي، اون بئش آيلاريندان دىل آچماغا باشلار و نئچە ايل عرضىندە تدرىجاً دىل قابىلىتى گلىشىدىررك ايلك دىل آچماسىندا يارارلاندىغى اوشاق سۆزجوكلرىنى آنا دىلى نىن كلمەلرلە عوض ائدر. دئمك اوشاق دىلى آنادىلى نىن باشلانقىچىدۇر.

اوشاق دىلى نىن اۆزونه مخصوص اۆزلىكلرى وار. آشاغىدا بونلارين بىر پاراسىنا توخونموشام:

۱_ بعضى سۆزلر طبعىتدن آلىنما سىسلىرىن تقليدى اساسىندا يارانمىشىدۇر. نئچە كى ابته HAVHAV، اينگە MAA، تويوق _ خوروزا QUQU، ايلدىر يما GÜRGÜR BABA وس. دئيلر.

۲_ بعضى سۆزلر اساس آنادىلىندن آلىنىپ، سادەلشن كلمەلردىر. مثلاً: قوجاق سۆزوندىن QUCU، قولاق سۆزوندىن QULUŞ

۳_ بىر چوخ سۆزلر آچىق بىر هيچانين (يعنى سونو سىسلى ايله بيتن بىر هيچانين) ايكي دؤنه تكرار يندان يارانان سۆزلردىر، ميثالچون:

BƏBƏ, CİCİ, CÜCÜ, ÇİÇİ, LALA, MAMA, MƏMƏ, PAPA, PƏPƏ, QAQA, QUQU, vs.

۴_ بعضى سۆزلرىن سونونا N و Ş صامىتى آرتىرالار بئله اولان زامان كلمە نىن عىنى معناسىنى يا دا اساس آنلامىنا چوخ ياخين بىر معنا وئرن نئچە واريانت الدە ائدىلر. مثلاً:

MAMA → MAMAN

MƏMƏ → MƏMƏŞ / MƏMİŞ

DADA → DADAŞ

COBU → COBAN / COBUŞ

PAPA → PAPAN, PAPIŞ

PIŞI → PIŞAN

LALA → LALAŞ

QUCU → QUCUŞ

گۆرۈندۈگۈ كىمى بورادا اساس كلمەنن سونونا N يادا Ş صاميتلىرى آرتىرىلمىشىدۇر. (Ş صاميتى سۇزون معناسىنى داھا دا صميمىلىشىدۇر).

يوخارىدا قئىد ائىلدىگى كىمى بعضى سۆزلر اساساً بۇيوكلرىن اوشاقلار خىطاب سۆىلهدىگى اۆزل سۆزلردىر. اوشاقلارن آنلادىقلارى سۆزلر شخصاً ايشلتدىكلرىندن نئچە قات آرتىقىدۇر. بونلارن بىر پاراسى بۇيوكلرە دئىيل، صىرف اوشاقلار خىطاب سۆىلهنىلر. اوشاقلار دا بو سۆزلرىن معناسىنى آنلايىب، اونا گۆرە دە مناسب تپكى گۆستىرىر. همىن سۆزجوكلر دە اوشاق دىلىنە عايىددۇر. مىثالچون:

XOXAN, GİDAN GİDAN, ƏDİ BACI, ÇƏPAN_ÇƏPAN, DADAR

اوشاق دىلى سۆزلرىنن اۆزلىكلىرى حاقدا گلن نومرەلرە داھا گئىش معلومات وئرىلەجك.

ايضاح و تشكرلر:

- بورادا گلن اوشاق سۆزلرى و اونلار عايىد مىثاللار تبرىز آغىزىلا يازىيا آلىنمىشىدۇر.
- سۆزلوگون ماترياللارى تمامىلە ساحەدن درىلمىشىدۇر، بونولا بئلە آشاغىدا وئرىلن بىر نئچە قاينغا دا باش وورولموشدۇر.
- سۆزلوگون تكمىلىندە سوسن خانىم نوادەى رضى، اولكر خانىم اوجقار و كاظم بى عباسى، احد بى فرهمندىنن دە چوخ دَيرلى ياردىملارى اولموشدۇر، اونلاردان صميمى تشكرلرىمى بىلدىرمەلىيم.

اوشاق دىلى سۆزلوگو

آبب / ABB

۱_ آنا، ۲_ بۇيوك ننه. بو سۆز اوشاقلار و بۇيوكلر آراسىندا اورتاقدىر، اوشاق ايلك

۶
۱۴-جى سانى
۹۰۲-نومۇرى

دیل آچدیغیندا ABBA، بیر آز بۇیودو کدن سونرا ایسه ABA دئیر. معیار دیلده تثبیت اولموش فورمو ABA دیر.

آنا / ANNA

آنا. بو سۆز اوشاقلار و بۇیوکلر آراسیندا اورتاقدیر. اوشاق ایلک دیل آچدیغیندا ANNA، بعضاً ده $\Theta NN\Theta$ (اننه) بیر آز بۇیودو کدن سونرا ایسه ANA دئیر. معیار دیلده تثبیت اولموش فورمو ANA دیر.

آقق ائله ماخ / AQQ ELƏMAX

۱_ ساواشماق ۲_ دؤیمک. {ماما آقق ائله دی (آنام منی دؤیدو، آنام منه ساواشدی)}

آتا / ATTA

۱_ آتا ۲_ بۇیوک بابا. بو سۆز اوشاقلار و بۇیوکلر آراسیندا اورتاقدیر. اوشاق ایلک دیل آچدیغیندا ATTA، بیر آز بۇیودو کدن سونرا ایسه ATA دئیر. معیار دیلده تثبیت اولموش فورمو ATA دیر.

آآخ / AAX

ساواشماغا هدهله مک. {آآخ قاپی، نییه دیدین او علمون باشینا، آآخ}

بابا / BABBA

۱_ آتا، ۲_ بابا، بۇیوک بابا. بو سۆز اوشاقلار و بۇیوکلر آراسیندا اورتاقدیر. اوشاق ایلک دیل آچدیغیندا BABBA، بیر آز بۇیودو کدن سونرا ایسه BABA دئیر. معیار دیلده تثبیت اولموش فورمو BABA دیر.

باى _ باى / BAY - BAY

آییریلارکن دئیلن عیارت، خوداحافیز. بو سۆز آوروپا دیلریندن دیلیمیزه کئچمیشدیر. {باى _ باى ائله گئداغ ائتمیزه}

بیه / BƏBƏ

۱_ اوشاق ۲_ قولچاق. سون ایللرده بعضی شهرلی عاییلهلرده BƏBƏ سۆزونون یثرینه NİNİ سۆز ده ایشلنیلیر. {۱. بیه دهه سین اوینویاخ (اوشاق گلکسین اوینایاق) ۲. آنا بی دانا بیه آلدی}

به _ به / BƏH - BƏH

۱_ یاخشی ۲_ گۆزل ۳_ دادلی ۴_ شیرین. {بو پوفو به بهدی (بو یئمک چوخ دادلیدی)}

بیپ - بیپ / BİP - BİP

۱- اتوموبیل، ۲- ماشین. {بابا بیپ- بیپ آل! (بابا منه ماشین آل)}

بیش بیشی / BİŞBİŞİ

پیشیک. {بیش بیشی اتی آپادی (پیشیک اتی آپادی)}

بومبول / BUMBUL

اوغلان اوشاغی نین آلتی. بونا BUBUL دا دئیلر.

بوو / BUU

۱- سو ۲- سو ایسته مه. بعضی اوشاقلار بونا اووه ÜVVΘ ده دئیرلر.

جیجی / CİCİ

۱- بالتار ۲- گوزل ۳- اوشاغین خوشونا گلن شئی. {۱- گه جیجی لریوی گیی گنداخ
دردره ۲- آنان سنه جیجی کتیرپ}

جینقیلی / CİNQILI

۱- کیچیک ۲- بالاجا. بونا جیققیلی دا دئیلر. {منیم جینقیلی کاسام وار}

جیز / CİZ

۱- یاندیریجی شئی ۲- یانماق تهلوکه سی ۳- اود ۴- آلوو. اوشاقلار دیل آچینجا
«Z» سسی نین چتینلیگینه گؤره ایلک اؤنجه بونا «CİŞŞ» سونرالار دا «CİZ» دئیرلر {بو
جیزدی ها الین اووف اولار}

جیززا / CIZZA

۱. چیراق. اوشاق دیل آچینجا «Z» سسی نین چتینلیگینه گؤره ایلک اؤنجه بونا «CİŞŞA»
سونرالار دا «CIZZA» دئیر. {جیززالار یاندی (چیراقلار یاندی)}

جوبو / COBU

۱- جوراب. بونا COBAN، بعضاً ده COBUŞ دئیلر.

جوجو / CÜCÜ

۱- بؤجک. {جوجو الیمی یندی}

جوح - جوح / CÜH - CÜH

۱- سرچه ۲- جوجه کیمی هر هانسی بیر کیچیک قوش. {جوح - جوح دن یندی}

چپان - چپان (ائله ماخ) / ÇƏPAN - ÇƏPAN (ELƏMAX)

۱_ چيىك (چالماق) ۲_ ال چالماق. بو سۆزو داھا چوخ اوشاقلارلا دانیشان بۇيوكلر ايشلدر. {اوشاق فولكلورو: چيىك چالاراق اوشاغا بو سۆزلرى اوخويارلار: چان _ چان اللرى، آغريماسين اللرى... اوشاق دا بو هاوا ايله چيىك چالار}

چيىچى / ÇİÇİ

آياق قابى.

چيم _ چيم (الله ماخ) / ÇİM-ÇİM (ELƏMAX)

يويونماق، يويون. {چيم _ چيم يوو (يويونماق ايسته ميرم)}

چيش / ÇİŞ

۱_ ادرار. بونا «جيش» ده دئيلر. {چيشيم وار ماما (آنا منيم ادراريم وار)}

داددا / DADDA

۱_ آتا ۲_ بۇيوك قارداش. بو سۆز اوشاقلار و بۇيوكلر آراسيندا اورتاقدير، اوشاق ايلك ديل آچديغيندا DADDA، بير آز بۇيودوكدن سونرا ايسه DADA دئير. بونا «DADAŞ» و «DƏDÜŞ» ده دئيلر.

دادار (دورماخ) / (DURMAX)

آياق اوسته (دورماق). {۱_ بير دادار دو باخيم، ...۲_ اوشاق فولكلورو: تزهجه آياق اوسته دورماغى اؤيرنن اوشاغى قالخيزيب آياق اوسته ساخلايب، سونرا اللرينى اؤتورر و بو سۆزلرى اوخويارلار: خانيم دادار، دادار دادار، گولوم دادار، دادار دادار. اوشاق دا بو سۆزلر اوخونونجايا قدر آياق اوسته دورماغا چاليشار ۳_ (حكومت طرفيندن بير توى _ بايرام توتولورسا دئيلن دئيم:) شاهين قيزى دادار دوروپ}

داى _ داى / DADARDAY - DAY

دايى. {داى _ داى قوجو (دايى منى قوجاغينا آل)}

ده / DƏ

چاغيرماق ايسته مك. {قاقا ده (قاقانى وئر منه)}

دده / DƏDDƏ

۱_ آتا ۲_ آتا - آنانين آتاسى ۳_ بۇيوك بابا. بو سۆز اوشاقلار و بۇيوكلر آراسيندا اورتاقدير. اوشاق ايلك ديل آچديغيندا DƏDDƏ بير آز بۇيودوكدن سونرا ايسه DƏDƏ دئير. معيار ديلده تثبيت اولموش فورمو DƏDƏ دير.

دردر / DƏRDƏR

۱_ گزمک ۲_ ائودن چيخماق. اوشاقلار ديل آچينجا «R» سسى نين چتينليگينه گؤره ايلک اؤنجه بونا «Də~ Də» سونرالار دا «DƏRDƏR» دئيرلر. {قوجى دردرد (آل قوجاغيو، آپار ائشیکده گزمگه)}

دينقا / DINQA

اوشاغن مدفوعو.

دينقيلي / DINQILI

۱_ كيچيک ۲_ بالاچا. {دينقيلي قابدا پوفى گتيميشم}

دودومه / DÜDÜMƏ

۱_ قويون ۲_ قوزو ۳_ کئچى. {دودومه ده! (قويون گل قاباغ!)}

دوت _ دوت / DÜT - DÜT

۱_ ائوموبيل ۲_ ماشين. {دای _ دای. دوت _ دوت آلدی (دایى منه ماشين آلدی)}

اننه / ƏNNƏ

۱_ آنا ۲_ بؤيوک آنا. {اننه پوفو دتی! (آنا منه پيشميش يئمک گتیر!)}

اه _ اه / ƏH - ƏH

۱_ پيس ۲_ آجى ۳_ کثيف. {بو داوا اه - اهدى}

ادى باجى / ƏDİBACI

۱_ بير شئين آرخاسيندا گيزلنيب، بويلانماق. {اوشاق فولکلورو: بير شئين مثلاً قابى تايى نين آرخاسيندا گيزلنيب، سونرا بويلانيب دييرلر: ادى... گيزلنيب دئيرلر: باجى، عيني ايله اوشاغا دا اؤيره درلر، او دا بويلانيب گؤرونونجه «ادى» دئير.}

الو / ƏLO

تلفون.

اخ / ƏX

۱_ پيس ۲_ آجى ۳_ کثيف. {بو اخدى ها يئمه!}

فين (ائله ماخ) / FİNELƏMAX

۱_ بورون سويونو تمیزلمک ۲_ فينقىرماق ۳_ فينقىرماق. بو سؤزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بؤيوک ايشلدر. {بورون سويو گلن اوشاغن آناسى اونون بوروندان ياپيشيب دئير: «فين ائله!»}

گیدان _ گیدان (ائله ماخ) / GĪDAN – GĪDAN (ELƏMAX)

باشینی توولاماق. بو سؤزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بؤیوکلر ایشلدر. بونا بعضاً GĪRDAN_GĪRDAN دا دئییلر. {اوشاق فولکلورو: بیر اوشاغی قاباقلاریندا اوتوردوب دئییرلر: گیدان _ گیدان ائله! او دا باشینی توولایار}

گورگور بابا / GÜRGÜR BABA

ایلدیریم. {گورگور بابا دلدی، (هاوا گورولدهدی، ایلدیریم چاخدی)}

غیم _ غیم / GİM – GİM

ماشین. بونا قیم _ قیم دا دئییلر {بابا غیم _ غیم آل! (بابا منه ماشین آل)}

هاو _ هاو / HAV – HAV

ایت. {هاو _ هاودان قووخورام (من ایتدن قورخورام)}

هام _ هام (ائله ماخ) / HAM – HAM (ELƏMAX)

یثمک.

همم (ائله ماخ) / HƏMM (ELƏMAX)

یثمک. {بی قولوش دا بوفودن همم ائله! (بیر تیکه ده بیلوودان یی!)}

هوپبان / HOPBAN

(نیستاً اوجا یتردن آلچاق یثره) آتیل! {علی بالا هوپبان (علی بالا آتیل)}

اینقه بیه / İNQƏ BƏBƏ

آغلایان کۆرپه اوشاق. {او اینقه بیهدی، سن یثککه سن! (او آغلایان کۆرپه اوشاقدیر، سن بؤیوکسن!)}

لالا / LALA

۱_ یات! ۲_ یاتاق. بونا «لالاش» دا دئییلر. {بیه سن ده لالا ائله! قیزیمن لالاشی گلیر.}

لولو / LÜLÜ

اوغلان اوشاغی نین ایدراری. بونا «لولوش» ده دئییلر بو سؤزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بؤیوکلر ایشلدر. {لولووو آخیت!}

ما / MAA

۱_ اینک ۲_ اوکوز و گامیش کیمی یثکه باش حیوان.

مامما / MAMMA

آنا. بو سؤز اوشاقلار و بؤیوکلر آراسیندا اورتاقدیر. اوشاق ایلک دیل آجدیغیندا

MAMMA، بیر آز بۇيودو کدن سونرا ایسه MAMA یا دا MAMAN دئیر.

MƏMƏ / مەمە

۱- امزیک ۲- مەمە ۳- امجک. بو سۆز اوشاقلار و بۇيوکلر آراسیندا اورتاقدير. بونا MƏMİŞ بعضاً ده MƏMƏŞ دئیلر. {آنه مەمە! (آنا مەمە وئر!}

NAY – NAY / نای

۱- رادیو ۲- ضبط صوت ۲- ساز و هر هانسی بیر چالغی آلتی ۳- اوینانان اویونجاق ۴- اوینا ۵- اویناماق. {نای _ نای ائله! (اوینا!}

NƏNƏ / ننه

۱- آنا ۲- بۇيوک آنا ۳- ائوده ایش گؤرن قادینا وئرلن عمومی آد. بو سۆز اوشاقلار و بۇيوکلر آراسیندا اورتاقدير.

OPBADANNA / اوپاداننا

آتیل! بونا «هوپاداننا» دا دئیلر.

OPBALA / اوپالا

۱- یوخاری ۲- گوی ۳- بیر شئی (مثلاً توپو) آتارکن سؤیلهنن سۆز! {گه سنی آتیم اوپالالارا! (گل سنی آتیم یوخاریلارا!}

OPBALASI / اوپالاسی

اوشاغی گۆیه آتیپ توتارکن سؤیلنن سۆز.

PAPA / پاپا

۱- آياق قابی ۲- باشماق. اوشاق ایلک دیل آچدیغیندا PAPA، بیر آز بۇيودو کدن سونرا ایسه PAPAN یا دا PAPIŞ دئیر. PAPIŞ سۆزو بعضیلره گۆره تات دیلیندن آلینما PAPUŞ (آياق گئییمی) سۆزودور. {پاپالارین هانی؟ (باشماقلارین هانی؟}

PƏPƏ / پپه

۱- چۆرک ۲. یوموشاق شیرینی. بونا PƏPƏŞ ده دئیلر. {پپه یئ! (چۆرک یئ!}

PIX – PIX (ELƏMAX) / پیخ (ائله ماخ)

باشینی یا دا قولاغینی (کسمک). {آغانیه دودومه نین باشین پیخ _ پیخ ائله دی؟ (او کیشی نیه قویونون باشینی کسدی؟}

PİF / پیف

۱- مدفوع ۲- توالت احتیاجی. {آنه پیف (آنا توالته احتیاجیم وار)}

PİŞİ / پیشی

پیشیک. پیشیگه بیشی، بیشی _ بیشی و پیشان دا دئیلر.

پیش - پیش / PiŞ - PiŞ

۱- یاتماق ۲- پیشیک. {گه بوردا اوزان پیش - پیش ائلیاخ}

پوفو / PÜFÜ

۱- ایستی یتمک ۲- پیشمیش خورک. {سنه جینقیلی قابدا پوفو گنیمیشم}

قافا / QAQA

۱- شیرنی ۲- مامپاز ۳- شکلات ۴- قورو مئیوه. {منه قافا! (منه شیرنی وئرن!)}
قوجان - قوجان (ائله ماخ) / QUCAN - QUCAN (ELƏMAX)

قارشیلیقلى قوجاقلماق. بونا قوجو - قوجو دا دئیلر. {گه قوجان قوجان ائلیاخ}

قوجو / QUCU

۱- اوشاغی قوجاغا چاگیرارکن دئیلن سۆز ۲- قوجاق. اوشاق ایلک دیل آچدیغیندا QUCU بیر آز بؤیودو کدن سونرا دا QUCUŞ یا دا بؤیوکلرین دیلنده اولدوغو کیمی QUCAX دئیر. {۱- دو گه قوجوما (دور گل قوجاغیما!) ۲- آل قوجووا! (منی آل قوجاغیوا!)}
قولوش / QULUŞ

۱- بیر قولاق یئکه لیکده ۲- بیر آز ۳- بیر ذره. {بیر قولوش پیه وئرییم، ... بیر قولوش! (بیر تیکه شیرنی وئرن یییم، ... بیر تیکه!)}
قووقو / QUQU

۱- تویوق ۲- خوروز. {قووقونون نوموتاسی منیم (تویوغون یومورتاسی منیمدی)}

قوش / QUŞ

۱- کؤینگین یا دا پالتارین توتولاجاق یئری ۲- اوغلان اوشاغی نین آلتی. بو سۆزو اوشاقلارلا دانیشان بؤیوکلر ایشلدر {۱- قوشووو توت جیجیلریوی گیی! (پالتاریوین اوجوندان یاپیش گئی) ۲- علی بالا قوشون اینجیدی. ۳- اوغلان قوشوی گیزلت و ...}

تاتان - تاتان / TATAN - TATAN

آتدیم آت! {تاتان - تاتان ائله گئداخ}

تاتی پاپی (ائله ماخ) / TATİ PAPI (ELƏMAX)

۱- آتدیم ۲- آتدیم آت! بونا تتی پاپی دا دئیلر. {۱- تاتی پاپی ائله گئداخ ۲- هئریز فولکلوروندان بیر نالما: تت ائله گئداخ بابان گیله! / نه دییخ گئداخ بابان گیله؟}

اوف (اولماخ) / UF (OLMAX)

۱- یارا اولماق ۲- یانماق ۳- سییریلیمک. {توشدوم الیم اوف اولدو باع (یخیلیب

دوشدوم یثره، الیم یارا اولدو باخ!}

اوومه / ÜMMƏ

۱_ سود ایسته مه ۲_ دؤش ایسته مه.

اووه / ÜVVƏ

۱_ سو ۲_ سو ایسته مه.

واق _ واق / VAQ - VAQ

۱_ اؤردک ۲_ قاز.

ویز _ ویز / VIZ - VIZ

۱_ آری ۲_ میلچک.

خیخ / XIX

۱_ کثافت، مدفوع ۲_ باشینی کسمک ۳_ قولاغینی کسمک. مدفوع معناسیندا گلیرسه بونا «خیخی» دا دئییلر، بو سؤزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بؤیوکلر ایشلدر. {۱_ پیس ببه نین خیخینی دؤتی! (بو پیس اوشاغین مدفوعونو یئردن گؤتور!، دودومه نین باشینی خیخ ائله دی (قویونون باشینی کسدی}

خوویش (الله ماخ) / XOOPİŞ (ELƏMAX)

یاتماق. اوشاقلار ایلک دیل آچدیغیندا بونا «XOOPİŞ» سونرالار دا «XORPIŞ» دئیرلر {بابا خوویش! (بابا یاتیب!}

خوخان / XOCHAN

قورخولو خیالی بیر حیوان. بو سؤزو داها چوخ اوشاقلاری قورخوتماق ایسته یین بؤیوکلر ایشلدر {یاتماسان خوخان گلر ها!}

قاینالار:

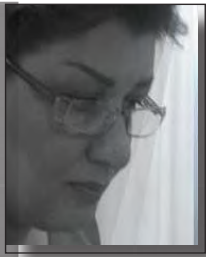
۱_ ع. اوروجوف، آذربایجان دیلینین ایضاحلی سؤزلوگو، کؤچورن: بهزاد بهزادی (انتشارات درس، ۱۳۷۶_ تهران)

۲_ علیرضا صراف، تورک خالق ادبیاتی _ اوشاق فولکلورو (اوشاق دیلی) بؤلومو _ دیلماج درگیسی نومره ۲۱_ ۲۴

۳_ رضا همراز، اوشاق فولکلوروندا اوشاق دیلی <http://www.azelbilimi.com>

۴_ [KUMLUCA SÖZLÜĞÜ batiakdeniz.com/pdf / Kumluca](http://KUMLUCA_SÖZLÜĞÜ_batiakdeniz.com/pdf/Kumluca_Sozlugu.pdf)

Sozlugu.pdf

من و اننه م (۵)

سوسن نواده رضی

متنده اننه نین (عیصمت خانمین) دیلیندن یازیلان فولکلور نمونه‌لری ائله‌جه‌ده نوه‌سیله قارشیلیق‌لی دیالوگلار، تبریز آغزیله یازیلیمیشدیر. باشقا یئرلرده ایسه دیلین صمیمیتی قورونسون دئییه بعضاً یئرل سۆزلردن و ساده‌لشدیرمه‌لردن ایستیفاده اولموشدور. رحمتلیک عیصمت خانیم نواده‌ی رضی مشهور معارف‌پور حاج محمد آغا و حاج حسین آغا نخجوانی‌نین باجیسی قیزی ایمیش. او ۱۲۸۶- ده تبریزده دونیا یا گۆز آچمیش و ۱۳۶۱- جی ایله ده همین شهرده وفات ائتمیشدیر.

.....
او گون یثریمدن قالخا بیلیمیردیم، هر یثریم زوققولدا ییر، جانیم سیز- سیز سیز یلدا ییردی، اوتقوناندا دا بوغازیم گۆینه ییردی.

اننه م پنجیر ایچینه اوتورموشدو لامپالاری دسماللا ییر، شوشه‌لری یله گوشه‌مال گئدیردی. هوولاییردی، سیلیردی، ایشیغا توتوب باخیردی. گینه هوولاییردی، سیلیردی. اورگی سویوما ییب، قانیق وئرمیردی؛ لامپالارین تمیزلیگینه اینانیلماز تیتیز ایدی.

ال اوتاغیمیزدا بیر دوواردا تاخچا، او بیر دوواردا بؤیوک بیر دیلاپ واریدی آشاغیسی دا دَرَح ایدی. تاخچامیزین ایچینه، دؤوره‌سی سیرمه میشتواتلی بیر اؤرتوک سالمیشدی. آنام. تاخچانین ساغ- سولوندا لامپالاریمیز ساغدوش- سولدوش دوراردی همیشه. تاخچانین آراسیندا دا یئکه بامبای کاسا بوشقاب واریدی. تاخچانین دوواریندا، لاپ اورتادا آعابابامین (اننه‌نین اری) آوازمیش آغ- قره شکیلی، کؤهنه تخته چرچوا ایچینه، میخدان آسیلی، منه باخاردی (آلاهه جمیع اؤنلره رحمت ائله‌سین، رحمتلیک اوچ شاهیلیق یوغورد کیمی ائله اؤزونو توتوب کی، مبادا مبادا دوداغی‌نین گوشه‌سی قاجا... ماغیل قدیم کیشی‌لرین رُعبو واریدی اؤز لینه گۆره)!

اننه م هرگون بو تاخچانین توزون آلاردی، ایچینه کیلری سهمانا سالاردی. بو تاخچایا نه‌دن بئله مارق گؤستر دیگینی چووووخ سورالار باشا دوشدوم! دئمه بس کئچمیش‌لرینی جانلاندیریرمیش گؤزونده.

اننه لامپالاری سیله- سیله اوزاق فیکیرلره دالمیشدی. گؤزلری یول چکیردی... آلاهه

بيلير هانسی گیزلی _ گیزملى، آجى يا دا شیرين خاطيره لرده اوچو شوردو خيالى...
 بير آز يريمين ايچينده ساغا _ سولا دۇندوم، ترپشديم، ويرنيخديم؛ خئنئئير! ساييمير بو
 منى... باشلاديم زيققى داغارجيغى كيمي زيققىلداييب، ديققيني چكمگه... گوز آلتى دا
 گودوردوم گوروم نيله يه جك!

اصلينده بيليرديم نيله يه جك، اونون مثيربان اورگى دۇزمزدى بيزيم آغرى _ اذيت
 چكمگيميزه. ايشيني بوراخيپ گليب اوتوردو ياتاغيمن يانيندا و تاپ _ تاپ چالدى
 كورگيمدن:

_ گئتديم گوردوم درده بير ايت اوؤؤؤلوب،

دريسى دولى بيت اوؤؤؤلوب،

قارقاسان جوجه؟

اينجارسيز جا دئديم:

_ جوجه.

اننم ده، نارين _ نارين چيمديكله دى كورگيمى "جوووح جوووح جوووح" دئيه؛
 سانكى جوجه جانيمى ديمديكليرميش كيمي.

_ گئتديم گوردوم درده بير ايت اوؤؤؤلوب،

درى سى دولى بيت اوؤؤؤلوب،

قارقاسان جوجه؟

_ قارقااا.

بو سفر ايرى _ ايرى قيرتدى كورگيمى "قاار قاار قاار" دئيه؛ يانى كى، قارقا
 ديمديكله بير!

_ دو بالا، مدره سييه يوباناسان.

دندى اننم، ساچلاريمى مهربانجا سيغاللايا _ سيغاللايا.

ائله خوش ازديريردى كى بيله مى، الى نين آلتيندا پيشيك كيمي پيشيك لنيب
 سئتحلنيرديم! هئچ يريمندن قالخماغيم گليردى. هم ده دوغرودان سوزايرديم.

_ اننه اوريم بولانير، باشيم گندير، دورانميرام.

او، جانا ياتان آنا الينى آلتيماقويوب دندى:

_ ننن او سسون بالا، هه ديه سن آتئين دا ايسسى دى. نيه كنفسيزله ميسن؟ يئرندن دورما
 گليم.

اننه گئتدى، آز سونرا گلدى. الينده كى مئرمه ييني قويدو آتيشقانين ايچينه. اوزرليك
 قاين، ايچينده اوزرليك توسوله يه _ توسوله يه گتيردى باشيمين اوستونه، توسوسونو

پوفله دی منیم اوزومه. بیر_ایکی داناسینی دا اوزرلیک قاییندا گۆتوروب ایکی بارماق آراسیندا ازب قاراسینی یاخدی قاشلاریمین آراسینا. ناخوشلایاندا انهم ائله گۆزل اذیرردی کی، دئیردیم هئچ توختایب دوزلمه ییم کاش! انه، «قادا_بالا ائودن گتسین دتدر اوزاخلاشسین» دئی، تتر_تتر اوزرلیک سالاردی. اوزرلیگی شنبه یا دا چارشنبه سالاردی. "جومه اوزرریک سالمازلار" _ دئیردی. نییه سینی اؤزو ده بيلمزدی، اما بو اینانجیندا اولدوقجا ثابت قدم ایدی. اوزرلیک قابین اود اوستونه قویاردی، قاب قیزیشاندا اوزرلیکلری چیمدیک_چیمدیک آتاردی قابین ایچینه، دانالار اود اوسته قیزیشیب چیرتا_چیرتا باشلایاندا انهم بئله دئیردی:

"اوزرریحسن هاواسان،

مین بیر درده داواسا.

دَت قاپیدان گیرنده،

سن باجادان قوواسان.

اوزرریح دانه_دانه

چکیلسین کهکشانه

آیا باخانین، گونه باخانین

آلاگۆز،

قره گۆز،

ساری گۆز،

شنبه اولانین گۆزی،

یکشنبه اولانین گۆزی

.....

جومه اولانین گۆزی،

کوللو جهانین گۆزی،

قوهوم اول، یاد اول

چاتداسین اونون گۆزو.

سالدیم اوتا اوزرریح

گۆروم حۇحمون اوزرریح

بیر، ایکی،

اوچ، دۆرد،

بش، آلتی، ینددی

ینددی مین ایله جان قادا_ بالا قویدی گتتدی.

آتام گیردی اوتاغا:

_ پوف واه واه، آبا بو نه توسسودی سالميسان سحرى؟!

_ اوشاق نوخوشدى سوزالیر، سویوخ دَیب گومان. سوت دوغراماسی دوزلدیپ گتیمیش بیله سینه.

سوت دوغراماسین ائشیدر_ ائشیتمز دوروب، دیم_ دیک اوتدوم یثریمین ایچینده. انه مین سوت دوغرامالاری اؤلونو دیریلدردی.

_ آبا مونون کئفی ییزدن سازدی، هاراسی نوخوشدی؟! قیز دو سازلاش پنییر چۆریوی یئه، قاش مدرسه وه!

اوزومو چۆنگلتدیم، چین لریمی آسلادیم، گۆزلریمی آختیدیم، چاره سیز_ چاره سیز باخدیم انه مین اوزونه و الینده کی سوت دوغراماسینا.

_ بیی! بو نه سۆزدی؟! اوشاق یثریندن قالخاممیر، گۆرموسن کئفسیزدی؟ دو بالامسان، دو دردین آلم! بیر قاشیق بو سوت دوغراماسینان یئه، دیرچل.

ایمدن گلن قدر قودوقلاب، ازیله_ ازیله آغزیمی آچیردیم و انهم قاشیق_ قاشیق سوت دوغراماسینی منه یئدیریدردی. البته آتامین داشماتلی باخیشلارینی گۆروردوم، آما گۆرمزلیکدن گلمگی ترجیح اندیردیم! انه نین ریاسیز و صمیمی محبتلریندن سوء استفاده اندیرمیشم کیمی باخیردی آتام منه.

بیر سوتچوموز واریدی، "ببوووو ببوووو ببوووو" چالا_چالا سحر تئزدن چرخ یله کوچهلری دولاشاردی. قاپیلاری دؤیردی، سوت ساتاردی. اونون ببولارینی ائشیتجک قونشولار سوت قابینی گۆتوروب اؤز قویاردی کوچه یه سوت آلمغا. تیکه دن بیر دسته لی پئیمانسه ی واریدی. هرگون بیر دولو پیماننه سوت آلاردیق بیز اوندان. سوتو قیناداردیق، سویویاندان سونرا اوستونده قالین قایماق دوراردی.

انه م ایستی سوتو پیالایا تۆکر، شکرى اونا قاریشیدیراردی، ایچینه اوسکو لاواشی نین خیردالارینی تۆکردی... به به به! اولاردی سوت دوغراماسی! بیز ناخوشلایاندا اونو وئردی و چوخ غریبه دیر کی، دوغوردان داش توختاردیق. سویوق دیمه میز آزالیر بوغازیمیز یوموشاناردی.

آی حکیم انهم هاردا سان؟ گل گۆر کی ایندی خالوار_ خالوار داوا_ دووا سنین سوت دوغرامالاریوین ایشینی گۆره یلیمیر.

انه مين هر درده درماني واريدي؛ شاسترن، داغ نابات، گؤيزابان، بئؤوشه، مکه تئلى، گيلاس چؤپو، گيرده گشنيش، رازيانه، نانه عراغى، سرين شيره، رئيحان توخومو، ميخك جوهرى، عَناب، پيى زنجفيل، شووَرَن، بئُه دانا، چار توخوم... داواخاناسى دولويدو بئله داوالارلا!

سوت دوغراماسين يئديم، آتام دا بير "آسپيرين بچه" وئردى آتديم، دئديلر باشيوى قوى يات. من ده مدرسه نى ووردوم يئره، باشيىمى آتيب ياتديم. گؤزومو آچديغيمدا گون پنجير ايچينده يدى. آچيق پوتوشقادان ذهني دورولدان بير مئه اسيب دولاشيردى اوتاقدان. ائويميز روبه قيله ايدى. رو به قيله ائو قيشدا گون توتوب ايستى اولار، ياي _ يازدا گون توتماز، سرين اولار. يئريمين ايچينده اوزون _ اوزون گرئشيب قانى بدنيمده جريانا سالديقدان سونرا، ائو اهلينى گزديم گؤز _ قولاغيملا. كيمسه بوخ، سس _ صدا دا بوخ... هارداى آنامينان اننه؟ _ اننه... آى اننه!...

صانديخانادا چيققاچيق سسينى ائشيتديكده دويدوم اننه صانديخانادادير. قديم ائولرده، اوتاقلاردا صانديخانا اولاردى. صانديخانا بالا بير اوتاغ ايدى اورا يوح _ ياپ قويارديلار، يورغان دؤشكلى ييغارديلار، يخذن قويارديلار. گولمىخى لار چاليب پالتار آسلارديلار. صانديخانانين دوواريندا لم لر اولاردى. لم لر ين ده اوستونه وئجه گلمه ين يا دا هردن بير لازيم اولان شئ لرى قويارديلار. بعضا صانديخانانين ايچينده ده آيرى بير بالا صانديخانا اولاردى، اونا دا ديب صانديخانا دئيرديلر. صانديخانالارين اولماسى سبب اولاردى كى، اساس اوتاقلار هميشه ييغيشيلى و سه مان گؤرونسون چونكى آرا _ بره ده هئچ زاد اولمازدى. اياقلاريمى دره _ دره گيرديم ديب صانديخانه. _ اننه نه قئريسَن بوردا!

يازيق اننه م ديسكيب ديك داشلاندى!

_ آى آتوا لعنت قيز سنين! قارنى يانميش، باغريم چاتدادى، اؤدوم قيريلدى. آدام بير سس وئره، هابليير، اؤسگورر. سن منى فيججه له ديب يارى جان ائليسه جاقسان آخيره! اننه ين ان آجى قارغيشلارى، منه شيرنى باليق دادى وئردى. اونا گؤره ده بير ذره ده اينجيمه ديم بيله سيندن. آما گؤزلرى قيزارميشدى اننه ين، صورتيندا دا نم واريدي، اوزونه باخجاق بونو سئچديم. الى ين ترس طرفى ين اوزونون نَمى نى آلدى، دينمز _ سؤله مز ال آتدى يخذنين آغزى نى باغلاماغا، باشيىمى اوزاتديم يخذنين ايچينه!.. آخى بو

يخدن هميشه باغلى اولاردى. برک گيره سالمىشديم بيله سين!

— اننه نيه به آغليسان؟

زىليخ لارنى پالتارينين قولونا سىليب، ال آتدى او بىرى يخدنين ايچينه، بىر آز ائشه لندى، ائشه لندى، بىر شىلر چىخارتدى. ياشلانمىش اللرى يله بالاجا اللرىمى آچدى، ايکى دانا كامفت، بىر اووچ نوخود—كىشمىش قويدو اووچلاريمىن ايچينه و دئدى:

— "بىر قوشوم وار نهانى

گزر جومله جهانى

ايسترم كسيب ييم

نه اتى وار، نه قانى"

دى گؤراخ بوندى؟

— طياره

— آى سنى پير اولاسان!

"نه الى وار، نه ياغى،

نه باشى وار، نه قولاغى،

گاهدان آغلار، گاهدان گولر"

بونمنه دى؟

— ...! اننه بونو ايندييه جان دئمه ميسن.

— دئمىشم، هلبت يادينان چىخيپ. سؤزدى، سؤز.

— هن... دئمىشدين اننه، ياديمنان چىخمىشدى.

— "دوروب، دوروب ايلنر،

منى گؤروب، بى لئر،

آدام كيمىن يئرير،

آدام كيمىن ايلنر"

دئ گؤراخ بونمنه دى؟

— بولورم داا، كؤلگه دى .

— قىز بىليجى گؤتو يئمه ميسن؟! ماشاللاه اوسسون هر نه سوروشورام بىليسن.

— "اوندى كى، گئجه — گوندوز يول گئدر"

— ساعاتدى. يوخ اننه من هئش زاد يئمه مىشم بوغازيم اينجىر! آى اننه! سؤزو

بوروشدوروب ديشمه دا. سن آغلاميسان باع. نوولوپ سنه؟

— "بیزده بیر کیشی وار، آغزیندا ایکی دیشی وار"
— ماشادی. کۆمور گۆتورروخااا، مونو دا باشایرام.

— "باخ آلاهیین ایشینه،

ایپلیک تاخیب دیشینه،

باپاخ قویوب باشینا،

قویروغو سودا، باشی قورودا"

— لامپادی. هااا ییخ سیلیردین.

— "باغدا تاپیلدار، سودا شاپیلدار"

— بو دا بالتادی اننه خانیم. اما دا جویوی وئرمیه جامام. هاممی سینی باشایرام. دی

گوروم نییه گوزون قیزاریپ؟

— نه بیلیم کیلیم گیریپ اووشدورموشام قیزاریب دا.

اوزومو تورشادیپ دندیم:

— یالان دیسن... اننه قویوسان یخدنیوین ایچینه باخیم؟

هله ایجازه نی آلمامیش بئلیمه کیمی جوموشدوم یخدنین ایچینه!

اننه مین ایکی یخدنی واریدی. بیرینده پار — پالتاری، بوخچالاری زادی واریدی. اونو

تئز — تئز تۆکوب سهمانلاردی. آمما او بیرنین اوستونده ایلان یاتمیشدی. هله — هله

آچمازدی اونو. بیلیمزدیم نیه. همیشه قیفیلی اولاردی. بو گون اننه او اسرارانگیز

یخدنی آچمیشدی خفادا. من ده غفیلدن اوستونه چیخیمشیم گویا!

ايله بیلیم قیزیلدان، جواهردن زاتدان گیزلیدیپ اننه او یخدنده. بیر آز جیر — جیندا،

خیرتی — پیرت، بیر نئچه دانا آوازی میش بوخچا، بیر کله قند، بیر بسته زعفران، بیر بالا

پاکات چای، یانیندا دا هتل ایله چای عطری، بیر نئچه بسته اوشنو وئره سیگاری، اوچ —

دؤرت دانا کیربیت، بیر ایکی دانا حصیر یئلیج، بیر دانا دا آغزی قیفیلی تخته صاندیق...

— آی اننه، بو بئوژ شئیر ندی ییغمیسان بو یخدنه ؟!

— بالا بئوژ نییه اولور؟ بو، بوردی یمانی دی، مکه دن گتیریلله. اوستونده ده اون

ایکی ایمامین آدی یازیلیپ. بو دا کفیمدی. بو دا توربتدی، او دا آب زمزمی. بو

مؤهور — تسبیح ده کربلا توربتی دی، کربلادان گتیریپلر، بو دا کی عطیری ...

— بولار نه درده دیر؟

— سنین کاریوا گلمز بالاسی، بولاری میرده شیر بیلر. نه بیلیم، کفندی دااا، اولونو

یوووب صیدری — کافورلیپ کفن نلله. آغزی بورونو پامیخ تپه لله، بوردی یمانی یه

چولقالالا، اوستونه ده اورتوک سالالا. بو قت — چایی دا قویموشام کی، من اولنده او

قونشو بو قونشویا قاشمیه سیز. پوتوخدا دا اوش دست بئلی بوغونوق ایستیکان، اوش دست ده شاه عابباس نلبکی سی وار. آلتی دانا گولی سورخی قندان، آلتی دانا دا چینی زیر سیغار وار.

ائله باش چیخارتمادیم نه دئدی. آمما دیه سن اورگیمین باشینا بوم — بوز بیر شیش سانجیلدی. بیر شئی اورگیمدن اوزولوب دوشدو... کورگیمین آراسیندا ایلدیریم چاخان کیمی اولدو، جانیم گیزیلده دی بو سؤزلردن. سوروشدوم:

— اننه بو بوخچا نه دی؟

— او دا آعابا بونین حمام بوخچاسیدی.

— آعابا با چوخدان اؤلپ، حمام بوخچاسین نئینر؟!

— درد ائلیر، زهریمار ائلیر! اؤلونون هر زادین آتماز لا کی ائشیه.

دئمه بس بو یئرسیز سؤالیم لا اونون دالیدی بو تون رومانتیکک حیسله شیللاق آتمیشدیم!

قوردوغو شیرین خیاللاری سونجوقلامیش، ایستی آشینا سویوق سو قاتمیشدیم!

ائله قینایچی، ائله نم نه جور باخدی کی اوزومه، آغزیمی آچیب دانیشماغیما پشمان

اولدوم. "سؤزوم گه گیر آغزیم" دئییه جاقدیم، آمما اننه، گؤزونون گوشه سینده کی

یاش دامجی لارینا رغمن، شیرین — شیرین گولومسوندو اوزومه. من ده وره وولانیب

مارا قجیللیغیما دوام ائتدیم.

رنگی کؤهنه لیکدان ساریا چالان، نساخدان دوشموش آغ بوخچانی آچیب دئدی:

— بو، آعابا بونین حمام یئرسیدی. بو فیه سیدی، حماما گیرنده بئلینه باغلاردی. بو

دا قطفه سی؛ بونو دا حمامان چیخاندا چییننه سالاردی. بو ایاخ داشیسی، بو دا جان

کیسه سیدی، کوردوستانان گنیمیشدی. بو دا عراقچینی دی، گنجه لر قویاردی باشینا. بو

دا زنگللی، یون دی خالیص؛ قول — قیچی آغریینده گنجیردردی، قیزیشب سانجیسی

قویاردی. بو دا آرخالغیدی، سالاردی چییننه. آلا ره حمت ائله سین... (چوخ حسرتله

دئدی بونو).

ایکی دانا دا، بیرى بالا جا بیرى بؤیوک میس جام واریدی، ایچینه فیرچادان زاتدان.

سوروشدوم:

— اننه بولار نمه دی؟

منی بیر آز ایته لین کیمی اولدو، بئزیکمیش حالت ایلن دئدی:

— دا اوشاخ هر زادا بیرینی سوخماز. دو گئت قولچاخلاریونان دوموخلن، من ده

ورزن ائله دیخلاریمی بیر — بیغیش ائلیم گلیم.

— یوع گتتمیرم. سنه کؤمخ ائلیه جام. اننه، بو بوخچا نه گؤزلدی، بونون ایچینه نه وار؟

— بو دا منیم گلین حمامیمین سوزنسی دی.

— گلین حمامی یانی نمه؟

یا پیشدی الیمدن، اوتورتدو یثره، اؤزو ده باغداشا قوروپ اوتوردو قارشیمدا، یثرینی راحتلادی. بوخچانی آچا — آچا دئدی:

— "آمان زامان ایچینه

قلبر سامان ایچینه

دوه دالاحلیخ ائلی

کؤهنه حمام ایچینه"

"حمامچی نین تاسی یوخ

اودونچو بالتاسی یوخ

بازارا بیر تازی چیخدی

بوینوندا خیلتناسی یوخ"

— هُن بالا جانیم سنه دئسین کی، قدیم حماملار ایندیکی کیمی نومره اولمازدی.

نومره سورادان چیخدی. عمومی حمام اولاردی. اوننان دا قاباخ خزنه دییردیلر. منی

گلین نیخدا خزنییه آپاریپلا. حمام، سحری تزدن، دؤتده زاتدا کیشیلرینکی یدی، ۸ —

۹ دان اویانا دا آرواتدارینکی.

پیلله لری اشاعیه یئننده سویونان یئر اولاردی؛ دؤت دؤره اننی سگگی یدی، آراسیندا دا

یئکه بیر حووض واریدی. سویونان یثرین دؤت گوشه سی نین ایکسی الی تاسلی لارین،

ایکی گوشه سی ده خالچانشین لرینکی اولاردی. ایکی طرفه فرش سالاردیلار، کاسیبلار

کیلیم یا دا حصیر سالاردیلار.

نابلد آدام گلنده، کاسیب اوسسئیدی، اوستا دییردی (حمامچی یا "اوستا" دییردوخ).

— "آی بالا، اورا سنین یثرین دبی، اورا خالچانشین لریندی!"

الی تاسلی لار، حمام منده لرینی، هم ده تاسی یا دا مشکفه نی قولتوغونا ووروب

اؤزینن حماما گتیرردی. خالچانشین لره مشکفه وئردیلر. حمام یثرلرینی ده نوکر —

کولفت آپاریپ سوزنی نی سَرردی سَککی یه، بوخچانی آچاردی سوزنی نین اوستونه.

مشکفه نی، جامی، بیر ده حمام اسبابین کولفت یا دا نوکر آپاراردی حمامین ایچینه.

مقصودیه ده "مئیدان حمامی" واریدی. اوردا آدام، آدام اوسته اوتوراردی نوییه.

حمامین ایچینه گیرپ یوونوب سورتونوب لیفلننن سورا، خزنه نین اول پیلله سینده

اوتوراردوخ، آبگیر گلیپ سو تۆ کردی، گیله شیر ائلردی.

سوروشدوم:

— گیلە شیر ندى؟

— آبگیر مشکفنى نن سو تۇ کردى، دیردى: "باشیوی اووشدور، قولوو یو، قیشلاریوی بیر ده تمیزله، قولاخلاریوین ایچی قالدی، قولتوخلاریو دا بیر الیوی چچ... "پساب چیخاننان سورا خزنیه گیردیلر. خزنه دن چیخاننان سورا آبگیر گلیپ گینه سو تۇ کردی پاחلابی چیخاردوخ.

خزنه ایکی دانا اولاردی، بیرینن آلتیندا تییا یاناردی، سویو ایسیسی اولاردی. سو چوخ قیزیشیدى، سویوخ خزنه دن سویو آچاردیلار، ایسیسی خزنه نین سویونو بیرردیلر. سو میزان اولاندا، سرین خزنه نین یولون باغلاردیلار.

— اننه منی آپار خزنیه دا!!

— ایندی خزنه یوخدو کی قادان آلیم. آمما بیر ایکی عمومی حمام هله قالیر. شاه خیوانیندا "علی حمامی" وار، سنی بیر گون آپارام اورا. هاردا قالمیشدیم؟.. هن، او زامان ایندیکی کیمین صابین، نه بولوم شامپو— زاد اولمازدی کی. باشیمیزی گیلین یوواردیق. یا دا مراغا صابینی نن.

— اننه گیل نمه ندى؟

— گیل، بئله کونده — کونده بیر شئی ایدی، تورپاق رَحده، بوز رَحده؛ صابین کیمین کفلنردی. ناپره یزلیق ائلیینده ده "کیشوری صابین" ایشلدردوخ! او دا بیر جور عطیری صابین ایدی، ماهاباتدان گتیردیلر. هَلَم — هَلَم تاپیلمازدی.

حمام منده سینه آغ چیلواردان لیف تیکیپ قویاردوخ. جووانازنر لیف لره ایش تیکردیلر. بی دانا دا تخته دَرَاخ قویاردوخ. داللاح گلیپ هُورویو آچاردی، اوزون ساچلاری تخته دراغینان داراردی. سورا مشکفنى نن سو تۇکوب ایسلاداردیلار. اعیانلاری داللاح یووندوراردی. یا دا سن باشیوی یوواندا، داللاح دا ایخ داشی یینن ایاخلاریوی سورتردی. عمومی حمامدا باشیوا قیزیل آل نقدر اوتوروسان اوتی، ایندیکی نومره لرده آمما، تاخ تاخ تاخ دۇیولله کی: "ساعات دوزلدی!"

حمام یئرینده جان کیسه سی نن نوشور ده اولاردی. یاخجی کیسه نی کوردوستانان یوللاردیلار، جئیم نن اولاردی. نوشورو ده ائولرده دوزلدردیلر. اعلا نوشور حرام ایلیحدن دوزلر. هر کس اوزیینن ایکی جام آپاراردی، میس جام. بیرى بالا، بیرى بۇیوک. جامدا حنا ایسلادیب باشیمیزا یاخاردوخ، اوتوراردوخ داللاح گلکسین جانیمیزی سوتسون. آرادا دا بیر مشکفنى نن سو آخیداردوخ جانیمیزا، جانیمیز ایسلانسین. نوبه میز اولاندا گئدیپ اوتوراردوخ جان سورتن یئرده، داللاح گلیپ نوشور یاخاردی جان

کیسه‌سینه، کیسه چکردی. هانکی داللاح یاخجی پیلته‌لندیریپ چیخ چیخاتسیدی،
هاممی اونا سورت‌دورردی جانین، یاخجی دا انعام وئرردی.

حاماما ایخ یالین گیردوخ، پاحلانیب چیخاندا تخته باشماخ وئرردیله گیردوخ. گئیین
یئرده بیر حووض اولاردی ایچی نین سویو سب — سرین اولاردی. تخته باشماغیان بو
باشدان گیردوخ حووضون ایچینه، او باشدان چیخاردوخ. اوستا هرایلاردی:

— "بالا او سوزننی چح قاباغا، خانیم اوتوسون"

اوتوراردوخ سوزنی نین اوستونده، ایاخلاریمیزی قورولاردوخ چیخاردوخ سوزنی نین
اوستونه. قطفه‌نی سالاردوخ چینیمیزه. قورولانیپ گیردوخ.

— "ساعاتاریز اوسسون!"

— "سیزین ده ساعاتاریز اوسسون!" دیردوخ بیر — بیریمیزه و یئماخ منده‌میزی آچیپ

بیر — بیریمیزه بو یرون ائلدوخ.

— اننه منی ده آپار دا!!

— هارا؟

— گلین حامامینا!!!

— بو گلین حامامی دیی کی!

— به گلین حامامی ندی؟

— دور ایاغ، گنداخ میپاغا باش چکاخ، من ده بیر پاپریز آلیشدرم، سنه بیول گلین

حامامینی تعریفلیم. سنی گؤروم گلین اولاسان بالا!

قیرقی کیمین قالخدیم آیاغا، اننه یاپیشدی قولومنان، «ویح ویح ویح» دئییه گوج بیلاهینان

یئردن قاخلدی. اوندا بیلیمزیم اننه یئردن قالخاندا نیه بیر او قدر سس وئریر. ایندی

آمما... گئت گئده باشا دوشورم ویح ویح یانی نمه!

آسانمیشدیم اننه نین اتگیدن. گئده — گئده اننه منه او خوردی:

— "قوربانام اؤزوم سنه

حیکمتیم سؤزوم سنه

ایشیخلی اولدوز کیمی

تیحمیشم گؤزوم سنه."

اننه مین دلی، ساده ایدی، ییغیجام و جانایاتان ایدی. ساده‌لیگینه رغمن بؤیوک —

بؤیوک فیکیرلر و ان درین دویغولاری ایفاده ائلدردی قیسا — قیسا جومله‌لرده.

— "بالیخ سودا یان گندر

آچما یارام، قان گندر

ای گولو رئیحان
رئیحان بیچرم من
اوغلان یولوندا
جاننان گنچرم من"

گیردکان قابیخلارینا موم تۆکردیلر، ایچینه پیلته قویاردیلا. شمع کیمین یاندریپ
اؤتورردیلر خزنهده سویون اوزونه. چوووووخ گۆرمه‌لی اولاردی.
چالاردیلا، اوخوردولار، اوینیپردیلر... ینکه جامدا حنا توتاردیلا هاممی بارماغین
باساردی حنایا. یا دا قاشلارینا ساچلارینا حنا قویاردیلار. داللاح گلیپ گلینی
یووندوراردی، ساشلارینی داراردی. حامامنان چیخاندا دا گلینه اوزریح سالاردیلار.
اوگون ناھارا هاممی قیز ائوینه قوناخ اولاردی.
حامامین ائشیکینده ده اوغلان ائوی گلینه قورباننخ کسردی.

— اننه!.. من ده ایستیرم گلین اولام!
— واخسئی! کس سسین، دیلی قوروموش! اوتان حیا ائله، قیز اوشاغی دا بو سۆزلردن
دانیشار؟!

سسیمی کسدیم... آما اننهمین ساواشیپ حربه— قداغا کسمه‌سینه رغنم، من گلین
اولوب گلین حامامینا گئتماغی ائله خوشلادیم کی!
اننه موشدویو قویدو دوداقلارینین آراسینا، سیگارین زهرینی چوووووخ درین— درین
ایچینه چکدی، توستوسون پوقله‌یه‌ندن سونرا دوام ائتدی:
— زاهینی دا اونومونجو گون اؤز فامئلی بیر ده قئنین— قوداسی آپاراردیلار حاماما. اؤل
کۆریه‌نی یووندوروپ گیسیندیریپ، بلردیلر. چولقاخلاردیلار چولقاغینا یوللاردیلار
اؤه. سورا زاهینی چییننه فیه سالاردیلار دیردیلر اوتی ترله تا دردی بلا جانیننان
چیخسین. چیخاندا دا یئددی دانا گیردکان دوزردیلر یولونا. زاهی گرک تخته باشماغینان
اولارین اوستونن کئچیددی اولاری بیر— بیر سیندیرئیدی. بو گیردکانلاری دوغمیان
گلینلره یئدیردیلر کی اوشاغی اولسون.

— اوشاخلاری اولاردی بیول؟!
— نه بیلیم بالا. منیم غغلیم کسمیر بئله ایشلری. من کی بو سفئح سۆزلره اینانمارام.
گییننده ده زاهیه ایلیخ یومورتا یا دا سوت ایچیردیلر.
بیزلر ده قطفه‌نی سالیپ چیینیمزه اوتورادوخ پیر، چۆرچ، گول‌بسر، مامپاز، شکرپیر،
یئر— یئمیشدن منده‌میزدن چیخاردیپ ییردوخ هالا— هیرئئی‌ن.

اوستیہ ده وئر دروخ آدام باشی بیر عابباسی، ایکی عابباسی... بئله.
اوروشلوحدا دا ساعات اون ایکیدن اوینا گئجه حمامی اولاردی. گئجه حمامینا
گئدردوخ.

— انہ، قدیم ایشلر نہ چتین ایمیش؟!

— هن بالا ياشاماخ موصيت ایدی اوندا...

— بیر تاپا جا اؤرگشمیشم اننه، سوروشوم؟

— دی گوروم ندی؟

— "داغدان یئئر داغ کیمین

قوللاری بوداخ کیمین

يٰۤاَيُّهَا بُولَاخُ بَاشِينَا

باغیرار اوغلاغ کیمین

۔ وای جانین یانماسین ہاردان اؤر گشمیسن مونئی؟

— ایلدیرم دی بو. بیری ده وار دیسیم؟

— دی گوروم۔

— "بیزیم ائوده خالی وار

خالی نین احوالی وار

گؤیدہ بیر قوش اوچار کی

ایاغیندا نالی وار

— مونو قدیم ائشیتیمشیدیم آعادیمدان، هن، "آری" دی.

— انہ گلینی نیہ ہاممی سؤیر؟

– چونکی گلین قشنگ اولار، گلینی گیندیرپ گنچندیرلله، بزلله، دوزلله، انیچ

— چیرشان یاخاللا، باشینا فاتا تاخاللا...

— انہ من ده ایستیرم گلین اولام! ال آتدی میزین اوستونده کی ملاغیه، قوپالاعیمی

گو ت دو ...

۲۔ آی کؤپین قیزی، آعزیوا ایسسوت دولدوراجام، بوینو قینینان چیخمامیش گؤر نه

دیدیږ؟ هله بیر قیزلار بولاغیننان سوا ایش... سنی گوروم پیس گونه حسرت قالا سان،

حیاسیزین بیری حیاسیز...

انہ بیر اوژدان دانئیردی منی... قاچا_ قاچا دؤندوم باغیردیم:

— من نئینیم، مِیه دئمە دین گلین قشنگ اولار؟.. من ایستیرم گلین اولالام!

— واخسنی همسایا لار ائشیدی، سنی گوروم لال اولاسان!

من و انهم (۵) يازيسيندا گئدن بعضى

تبريز آغزى سۆزلر و ترمينلر

آوازيماخ (_غى) / AVAZIMAX (ĞI)

رنگ _ روفدان دوشمك، كۆهنه لمك { تاخچانين دوواريندا، آعابامين آوازيميش آغ _ قره شكيلى، كۆهنه تخته چرچووا ايچينده، ميخدان آسيلي، منه باخاردى }

بامباي كاسا بوشقاپ (_بى) / BAMBAY KASA - BOŞQAP (_BI)

بیر نؤوع آنتيك چىنى كاسا بوشقاپ، هيندوستانين بامباي شهريندن گلدیگی اوچون بامباي قابى آدى وئریلمیشدیر. { تاخچانين آراسيندا دا يئكه بامباي كاسا بوشقاپ واریدی }

بیاخ / BƏYAX

بیر آز اؤنجه، بو یاخین کنچمیشده. { بیاخ سیلدیغین لامپا }

بئزىحماخ (_غى) / BEZİHMAX (_ĞI)

جانا گلکمک، بیخماق. { سن منى لاپ بئزىحديردين }

بیرین / BİRİN

بورو

بیررهماخ (_غى) / BİRRƏMAX (_ĞI)

بیرله مک، بیرلشدیرمک، ایستی سویا سویوق سو قاتاراق ایلیندیرمک، بیریکدیرمک { سو چوخ قیزیشسیدی، سویوخ خزنه دن سویو آچاردیلار، ایسسى خزنه نین سویونو بیرردیلر }

بویرون ائتماخ (_غى) / BUYRUN ETMAX (_ĞI)

تعارف ائتمک، ایسمارلاماق { یئماخ منده می آچیپ یولداشلاریم بویرون ائله دیم }

جیققیلی / CIQQILI

بالاجا، کیچیک، بونا جیققیلی و دینقیلی دا دئیلر. { بی جیققیلی دا اینجیمه دیم بیله سیندن }

چؤنگلتماخ (_غى) / ÇÖNGƏLTMAX (_ĞI)

دیشیک دوروما سالماق، آشاغی آسلاماق (فا. ضعیف و ناتوان نشان دادن) { اوزومو چؤنگلتدیم، چیین لریمی آسلا دیم }

چولقاخ (_ غی) / ÇULQAX (_ GI)

لفاف، اؤرتوک، سویوق دیمه سین دئیہ کۆرپه نی بورویہ جک اؤرتوک {اوشاغی چولقاغینا چولقاخلا!}

چولقاخلاماخ / ÇULQAXLAMAX

چولقاغا بو کمک {حامدا اول کۆرپه نی یووندوروپ گییندیریپ، بکر دیله . چولقاخلاردیلار چولقاغینا یوللاردیلار ائوه }

دمپایا / DƏMPAYA

راحات آیاق قابی (فا. دمپایی) {اوغان ائویننن میس مئرمئی لرده گلینه حوله، قطفه، دمپایا، پالتار، میس جامدا عطیرری صابین، نوشور، دراخ... خونچا کیمین دوزوب گتیرردیلر }

دَرَح (_ یی) / DƏRƏH (_ Yİ)

کشو {دووواردا بؤیوح بیر دیلاپ واریدی آشاغیسی دا دَرَح ایدی }

دیلاپ (_ یی) / DİLAP (_ Bİ)

گنجه، کمدا دیواری {دووواردا بؤیوح بیر دیلاپ واریدی آشاغیسی دا دَرَح ایدی }

دینمز _ سؤله مز / DİNMƏZ_SÖLƏMƏZ

سس سیز _ سمیر سیز، دانیشمادان (فا. بی سر و صدا) {دینمز _ سؤله مز ال آتدی یخدینن آغزینی باغلاماغا }

دیپ صاندىخانا / DİP SANDIXANA

اساس صاندىخانانین ایچینده اولان بالا صاندىخانا {دیب صاندىخانادا ایکی دانا یخدن قویموشدوخ }

دوموخلنماخ (_ غی) / DÜMÜHLƏNMAX (_ GI)

اؤزونو مشغول ائتمک {اوشاخ دو گنت قولچاخلاریوینان دوموخلن }

ال اوتاغی / ƏL OTAG

ال قاباغیندا اولان اوتاغ، ائو اهلینن اوتوردوغو اوتاغ، (فا. اتاق نشیمن) {ال اوتاغیمیزدا بیر دوواردا تاخجا، او بیرى دوواردا بؤیوح بیر دیلاپ واریدی }

الی تاسلی / ƏLİ TASLI

مشکفه و جاملارینی اؤزلریله حاماما آپارانلار {قدیم حماملاردا سویونان یترین دؤت گوشه سی نین ایکسیسی الی تاسلی لارین، ایکی گوشه سی ده خالچانشین لرینکی اولاردی }

فاتا / FATA

گلینین باش تورو، (فا. تور سر عروس) {گلینی گییندیریپ گنچیندیرلله، بزلله،

دوزله، اننيح _ چيرشان ياخاللا، باشينا فاتا تاخاللا...}

فيججه لتماخ (_ غي) / FİCCƏLƏTMAX (_ ĞI)

ديغلتماق {سن مني فيججه له ديب ياري جان ائليسيه جاخسان آخيره}

گيله شير / GİLƏŞİR

ساچلاري صابون كفيندن آرينديريب يوماق {خزنه نين اول پيلله سينده اوتوراردوخ، آبگير گليپ سو توكردى، گيله شير ائلردى}

گول ميخي / GÜLMIXI

رخت آويز، پالتار آسلانان ميخ {صانديخانادا گول ميخيلار چاليپ، پالتار آسلارديلار}

گوشه مال گئتماخ (_ غي) / GÜŞƏMAL GETMAX (_ ĞI)

ياواشجا سورتمك، (فا. ور رفتن) {انهم پنجير ايچينده اوتورموشدو لامپالاري دسمالليردى، شوشه لرينين گوشه مال گنديردى}

هالا _ هيرنا / HALA - HIRNA

دئييب گولوب سسلى _ سسلى شادياناليق ائلمك {قطفه ني ساليپ چينيميزه اوتوراردوخ پنير، چورح، گول بسر، مامپاز، شكر پنير، يئر _ يئميشدن منده ميزدن چيخارديپ بيردوخ هالا _ هيرننين}

هلم _ هلم / HƏLƏM - HƏLƏM

هله _ هله، بو راحتليغا، بو تنزليگه. {كيشوري صابين بير جور عطيري صابين ايدى، ماهاباتدان گتيررديلر. هلم _ هلم تايلمازدى}

حربه _ قداغا / HƏRBƏ - GƏDAĞA

هده له مك، خط _ نيشان چكمك {آمما انهمين ساواشيب حربه _ قداغا كسمه سينه رغبمن، من گلين اولوپ گلين حامامينا گئتماغي ائله خوشلاديم كيي}

اينجار / İNCAR

سون گوج، طاقت، (فا. توان، نا) {داها يئرماغا اينجاريم قالمادى}

ايسوت / İSSOT

ايستي اوت، (فا. فلفل سياه) {آي كؤپين قيزى، آعزيوا ايسوت دولدوراچام}

كامفت / KAMFET

بير نئوع سورمالى شيرنى، اونا كامفت ده دئييلر. {آتاسؤزو: پ..دان كامفت چيخار سننن آدام چيخماز}

كفن نه ماخ (_ غي) / KƏFƏNNƏMAX (_ ĞI)

كفته بو كمك، كفنه مك. {اؤلونو يوووب صيدري _ كافورليپ كفن نلله}

لَم / LƏM

تاخذادان قايريلميش بير نوع تاخچا {صانديخانانين دوواريندا لَم لر اولاردى. لم لرین ده
اوستونه بير شئى لرى قوياردیلار}

مندە / MƏNDƏ

بوخچا، لازيملى وسايل ايچينه قويولاراق دويونلنن، چارگوش يئكه پارچا { حمام
مندە سينە ليفنن تخته دراخ قوياردوخ }

مونون / MUNUN

بونون

موشدوخ (_ يو) / MÜŞDÜH (YÜ)

تخته دن يونتالانميش بير آلت ايدى سيگارى اونا تاخيپ چكرديلر كى جيگره آز سم
گيرسين { پنجير ايچيندن اننهين سيگارين، موشدويون گؤتوروپ پيلله لردن ائنديوخ
مپياغا (فا: سر سيگارى) }

نَساخ (_ غى) / NƏSAX (_ ĞI)

تره ليك، دوزنلى ليك { رنگى كؤهنه ليخدان سارييا چالان، نَساخدان دوشموش آغ
بوخچانى آچدى }

پاحلانماخ (_ غى) / PAHLANMAX (_ ĞI)

دورو سودا يويونوب (احيانا غسل ائله ييب) چيخماق، پاكلانماق { حماما اياخ يالين
گيرردوخ، پاحلانيب چيخاندا تخته باشماخ وئرديله گيرردوخ }

پنجيرايچى / PƏNCİRİÇİ

آتوشقا، پنجره نين ايچينده سكى كيمي يئر { اننه پنجير ايچينده اوتورموشدو لامپالارى
دسما ليردى. }

پوتوشقا / POTUŞQA

درېچه، پنجره نين قايچيغى { آچيخ پوتوشقادان ذهنى دورولدان بير مئه اسىپ
دولاشيردى اوتاخدا }

پوتتوخ (غو) / PUTTUX (_ ĞU)

بير پوت توتارى اولان قاب، پوتلوق. (فا. حلبى) { باخ گؤر پوتتوخدا دا پئير قاليپ يا
يوخ! }

قطفه / QƏTFƏ

بير نؤوع چينه سالما حوله. اصلينده قطيفه QƏTİFƏ دير.

رؤعبلو / RÖ'BLÜ

قورخمالى (ابهت لى) { ماغيل قديم كيشى لرین رؤعبو وارىدى اؤزلىنه گؤره }

روبه قیبله / RUBƏQİBLƏ

اوزو قیبله یه ساری {روبه قیبله ائو قیشدا گون توتوپ ایسی اولار، یای _ یازدا گون توتماز، سرین اولار}

سازلاشماخ (_ غی) / SAZLAŞMAX (ĞI)

حاضرلاشماق {اوزومو چؤنگلتدیم، چین لریمی آسلادیم}

سئیحله نماخ (_ غی) / SETİHLƏNMAX (ĞI)

شیتلنمک، دوزسوزلانماق (فا. لوس شدن) {ائله خوش ازدیریدی کی بیلهمی، الی نین آلتیندا پیشیک کیمی پیشیک لیب سئیحله نیردیم}

سیرمه میشواتدی / SİRMƏ MİŞVATDI

سیرمه توخونموش نوار، سیرمه میشواتلی {تاخچامیزین ایچینه، دؤوره سی سیرمه میشواتلی بیر اؤرتوح سالمیشدی آنام}

سوزالماخ (_ غی) / SOZALMAX (_ĞI)

رنگ _ روفو قاچماق {اوشاخ نوخوشدی سوزالیر، سویوخ ذیب گومان}

سؤیماخ (_ غی) / SÖYMAX (_ĞI)

سؤمک {کلینی هاممی سؤیر}

سوت دوعراماسی / SÜT DOORAMASI

بیر نؤوع یئمک، ایستی سوته شکر قاتیب، چؤرک دوعراسان اولار سوت دوعراماسی {اوشاخ نوخوشدی سوزالیر، سویوخ ذیب گومان. سوت دوعراماسی دوزلدیپ گتی میشم بیله سینه}

سوزنی / SÜZƏNİ

تقریباً بیر متر اینده، بیر متر یاریم بویوندا قالین قوماشدان تیکیلن آستارلی پارچا، سوزننی سولاری چکسین دییه سماور آلتینا سالاردیلار، بیر ده هامامدان چیخارکن یاش آیاقلارینی سوزنی اوستونه قویاردیلار. {حامام یئرلرینی ده نوکر _ کولفت آپاریپ سوزننی سِرردی سَککی یه، بوخچانی آچاردی سوزننی اوستونه.}

تیان / TİYAN

بؤیوک آغزی گنن قازان {خزنه نین آلتیندا تیان یاناردی، سویو قیزدیراردی}

ورزن / VƏRƏZƏN

۱_ میوه قوروتماق اوچون گونه ور بیر یئرده هامارلانیب سوواقلانان یئر، {اوزوملری ورزنه سرب کیشمیش ائلرلر، اریکلری ایچ ائلیب، ورزنه سررلر، نچه گئندن سورا قاخ اولار.} ۲_ مجازا تۆک - داغیت آنلامیندا دا ایشلنر {قوی ورزن ائله دیخلاریمی

بیر _ ییغیش ائلییم، گلیم {

VƏRHOOLANMAX (_ĞI) / (_غی) / وَرھوولانماخ

گۆتورولنمک (فا. پررو شدن) { وَرھوولانیب مارا قجیل لیغیما دوام ائتدیم {

VIRNIXMAX (_ĞI) / (_غی) / ویرنیکماخ

یئرینده تریشماق، (فا. وول خوردن) { بیر آز یریمین ایچینده ساغا _ سولا دؤندوم،
تریشدیم، ویرنیکدیم {

XALÇANIŞIN / خالچانیشین

حامامین ائشیکینده خالچالی سککیده اوتوران وارلیلارا وئریلن آد { قدیم حماملاردا
سویونان یئرین دؤت گوشه سی نین ایکسی الی تاسلی لارین، ایکی گوشه سی ده
خالچانیشین لرینکی اولاردی {

XILTA / خیلتا

بو یون باغی، تسمه، بونا خالتا دا دئیلر. (قلاده) { قوشماجا: ... بازارا بیر تازی چیخدی /
بو یوندا خیلتاسی یوخ {

YEDDİ MİN İLƏ CAN / یئددی مین ایله جان

یئددی مین ایله دک، یئددی مین ایله کیمی { اوو سونلار: ... بیر، ایکی، اوچ، دؤرد،
بئش، آلتی، یئددی / یئددی مین ایله جان قادا _ بالا قویدی گئتدی {

YƏXDƏN / یخدن

بوخچا زاد قویماق اوچون بؤیوک بیر صاندیق {ال آتدی یخدنین ایچینه، بیر آز
ائشهلندی _ ائشهلندی، بیر شیلر چیخارتدی {

YÜH - YAP / یوح _ یاپ

یورغان دوشک و بو کیمی ور _ وسایل { صاندیخانادا یوح _ یاپ قویاردیلار {

ZƏNGƏL / زنگل

یوندان قوللوق کیمی بیر نؤوع گئیم، قول _ قیچ آغریاندا زنگل تاخاردیلار، (فا.
ساق پوش، زنگال) { بو آغابا وین زنگل لردی، یوندی خالیص؛ قول _ قیچی آغریینده
گنجیردردی، قیزیشب سانجیسی قویاردی. {

ZILIX (_ĞI) / (_غی) / زیلیخ

بوروں سو بو { زیلیخ لارینی پالتارینین قولونا سیلدی {

ZIQQI DAĞARCIĞI / زیققى داغارچيغى

بوش یره سس وئرن آدام (فا. نِق نِقو)، { زیققى داغارچيغى کیمی زیققىلداما ! {

ZOQQULDAMAX (_ĞI) / (_غی) / زوققولداماخ

بیر نؤوع ضربانلی آغریماق { یریمدن قالخا بیلیردیم، هر یریم زوققولدوردی {

دان بیر نچہ قوشماجا

کیان خیاو

(۱) یاغیش یاغیر یاغا_ یاغا
اوجو دوشوب بیزیم باغا.

عمیم اوغلو بابک آغا!
گلین گندک اویناماغا!

اویناماغین واختی دیر
قیزیل گولون تاختی دیر.

(۲) آلاه یش یاغایدی
خجه خانیم اینکلری ساغایدی!

اینکلری دیغ_ دیغا
گلین گندک پامیغا!

پامیق آلاقلی قالدی
باشیم داراقلی قالدی.

(۳) موتوروم یانا_ یانا گتتدیم باغا
باغدا کی قیزلار ایله اویناماغا.

ال آتدیم بؤیوک قیزین ممه سینه
کیچیک قیز گئتدی دئدی ننه سینه.

ننه سی کؤسوو گؤتوردو الینه
کؤسوو گتیردی ووردو بئلمه.
بئلمی توتا_توتا گئتدیم خاچا
خاچ دئدی جانین چیخسین گئتمه باغا.

۴) آی تئشتی تئشتی تئشتی!
ووردوم گیلانی کئشدی (کئچدی).

ایکی خوروز اللشدی
بیری قانا بلشدی.

۶) قوققولو _قو!
فرح دو!
گل بالامین
اوزونو یو!

قان گئتدی چایا دوشدو
چایدان گؤیرچین اوشدو (اوچدو).

گؤیرچین آلا داغدا
یوواسی قارا باغدا.

۷) میز آشدی، صندل آشدی
حاجی بابا قویدو قاشدی
قیچی قیچینا دولاشدی
آروادی یلا ساواشدی.
مدرسە یه گئندنه،

۵) یاغدی یاغیشلار
بانلادی قوشلار.
یازیق همیشلر

ووردوم سماوار آشدی.
آنام منه بیر شیلله
آتام دونبالاق آشدی....
بالاجا باجیم دیل آشدی.

اوچ لایلا و بیر اووسون نغمه‌سی

حمید والائی

Hamid.valai@gmail.com

قایناق شخص: جئیران خانیم موسوی، ۵۰ یاشیندا، سوادى: یازیب اوخوما حدینده، هئریزه دوغولموش و ایندیلیکده تبریزده یاشاماقدادیر.

توپلاما تاریخی: ۱۳۹۰ - جو ایل

(اووسون نغمه‌سی و لایلا لار هئریز آغزیله یازیلیمیشدیر)

علی یتسه دادیوا

منی ده سال یادیوا

اووسون نغمه‌سی

آلاه

بالامین اوسکورگی

داغلارا

داشلارا

پیه‌ده کی قوشلارا

لایلا بئشیکیم لایلا

ائویم، ائشیکیم لایلا

سن یات یوخووو آل گینان

چکیم کئشیکوو لایلا

لایلا چاللام یاتاسان

قیزیل گوله باتاسان

قیزیل گولون ایچینه

شیرین یوخی تاپاسان

لایلا چاللام آدیوا

علی یتسین دادیوا

"اوچ لایلا و بیر اووسون نغمه‌سی" یازیسیندا گئدن هئریز آغزی بیر نچه سؤز

YUXUVU	یوخونو	یوخووو
KEŞİYÜÜ	کئشیکین	کئشیکوو
ÇALLAM	چالارام	چاللام
PƏYƏ	طویه	پیه
QOŞ	قوچ	قوش

لايلالار

بشيك نغمه لری

سولماز پورنعمت پيله رود

قايناق شخصلر:

آسلان زاهدی _ پيله رود _ ۷۰ ياشلی _ يازيب اوخوماق بيلن

خاتمه زحيلي _ پيله رود _ ۶۰ ياشلی _ ساوادسيز

لايلای اومودوم منيم
طالعيم کوردور منيم
گول بالام پيردور منيم

لايلای حياتيم لايلای
قولوم قاناتيم لايلای
لايلای دئديم گونده من
کؤلگه ده سن، گونده من
ايلده بيرقوربان اولار
سنه قوربان گونده من

لايلای حياتيم لايلای
قولوم قاناتيم لايلای
لايلای بشيگيم، لايلای
ائويم _ ائشيگيم، لايلای
سن گئت شيرين يوخويا
چکيم کنشيگين، لايلای

لايلای حياتيم لايلای
قولوم قاناتيم لايلای
لايلای چالام ياتارسان
قيزيل گوله باتارسان
قيزيل گولون ايچينده
شيرين يوخو تپارسان

لايلای حياتيم لايلای
قولوم قاناتيم لايلای
لايلای چالام اوجادان
کاروان گئدرگنجه دن
بويون چيخسون باجادان

لايلای حياتيم لايلای
قولوم قاناتيم لايلای

۳۸

۱۴ - جلدی سانی
شماره ۹۰ - ۹۱

لايلاي امگيم بالا
دوزوم، چؤرگيم بالا
گؤزلرم بؤيويه سن
گؤروم کؤمگين بالا.

لايلاي دئديم اوجادان
سسيم چيخسين باجادان
آللاه سنى ساخلاسين
چيچکدن، قيزيلجادان

بالام لايلاي، بالام لايلاي
داغلار داغيمدور بالا
يامان چاغيمدور بالا
آللاه سنى يئترسون
يامان گونومدور بالا

آللاه بالاما لايلاي چالام
بالام ياتار يوخوسو گلر
ايراخ - ايراخ يوللاردان
بالامون دايسى گلر
بالام لايلاي، بالام لايلاي
قيزيل گول هشتم جانيم
آغلاماغ پشهم جانيم

بالام لايلاي بالام لايلاي
لايلاي چالام ياتارسان
قيزل گوله باتارسان
بشيگون مرمرداشي
آللاه سنى ساخلاسون
منه قولاغ يولداشي

بالام لايلاي، بالام لايلاي
ساوالاننان اوشدوم گل
دوست باغينا دوشدم گل
بير اليم قارقيش قابي
بير اليم دوعادادور

شىنگىلى، مىنگىلى، پىلتۇۋوج

مۇھەممەد ھىسەن گۈنىيلى

سۆيلىمەن: ەلى مۇھەممەدخاننى ھىسەن اوغلو

دوۋوم ايلي: ۱۳۰۴ _ گۈنش ايلي

دوۋوم بئرى: شېستىر منطقە سى _ مئشىن كندى

سۆيلىمەن دىگى ايل: ۱۳۴۱ _ گۈنش ايلي

ناغىلىن يازىلدىغى ايل: ۱۳۶۸ _ گۈنش ايلي

بىر گۈن واريدى، بىر گۈن يوخودو، تانرى دان غىيرى كىمىسە يوخودو.

بىر گىچى نىن اوچ بالاسى واريدى. اونلار نىن آدى شىنگىلى، مىنگىلى، پىلتۇۋوج ايدى. گىچى ھر گۈن يىرىندىن دوروب چۆلدە اوتلاماغا گىندىدە، بالالار نىن بو سۆزلىرى تاپشىراردى:

_ بالالار نىم، مەن يووامىزدا اولموياندا، ھر كىم گىلىب قاپىنى دۇيۇب، ائو گىرمەك اىستە سە، يول وئرمە سىز.

اوشاقلار دا باش اوستە دىيىپ، آنانى يولا سالاردىلار. آخشام چاغى گىچى گىلىب، قاپى نىن دالىسىندىن بالالار نىن بىللە چاغىراردى:

_ شىنگىلى، مىنگىلى، پىلتۇۋوج بالالار نىم! آچىن قاپىنى مەن گىلىم، امىجىمىدە سود گىتىرمىشەم، بوينوزومدا اوت گىتىرمىشەم.

كۆرپە لىر بونو ائشىدىن كىمى قاپىنى آچىپ، آنانى اىچرى بوراخاردىلار. گىچى امىجىگىندە كى سوددىن، بوينوزوندا گىتىردىگى اوتدان بالالار نىن وئرىپ، گىجە نى ياتار، صاباخ نىنە چۆلە گىندىردى.

بىر گۈن آخشام چاغى گىچى بالالار نىن چاغىراندا، بىر قورد اونون سىسىنى ائشىدىپ، دىدىگى سۆزلىرى دە اۋىرنىدى. صاباخ گىلىب، قاپى نىن دالىسىندا دوروب، گىچى نىن چاغىردىغى كىمى، بالالار نى چاغىردى:

_ شىنگىلى، مىنگىلى، پىلتۇۋوج، بالالار نىم، آچىن قاپىنى مەن گىلىم، امىجىمىدە سود گىتىرمىشەم، بوينوزومدا اوت گىتىرمىشەم.

اوشاقلار بو تىزلىكدە گىچى نىن گىلدىگىنى اينانمايىپ، سىسىنى دە گىچى نىن سىسىنە بىزىر گۆرمە دىكدە، قاپى نىن يان يۈرە سىندىن اولان دىك _ دىشىكلردىن اونون آياقلار نىندا اولان جىرماقلار باخىپ، دىدىلر:

— قاج گنت، سن بیزیم آنامیز دئیلسن. بیزیم آنامیزین سسی گۆزل و اینجه دیر، آما سنین سسین چوخ یوغوندور، بیر ده اونون آیاقلاریندا دیرناغی، سنین آیاقلاریندا جیرماغین وار، سن بیزیم آنامیز دئیلسن.

بونو ائشیدن قورد اورادان اوزاقلاشیب، گئچمیشلرده یندیگی بیر گئچی نین دیرناقلارینی تاپیب، جیرماقلارینا ایلیشدیریپ قایتدی، و سسی نی گئچی نین سسینه اوخشادراق سسلندی:

شنگیلی، منگیلی، پیلئووج بالالاریم! آچین قاپینی، سیزه امجگیمده سود گتیرمیشم، بوینوزومدا اوت گتیرمیشم.

شنگیلی له منگیلی قاپی نین چاتلاقلاریندان باخیب، قوردون آیاقلاریندا اولان دیرناقلاری گوروب، اونا ایناناراق قاپینی آچماق ایسته دیر، آما پیلئووج اینانمایب، اونلاری قاپینی آچماقدان قورخوتدو.

شنگیلی له منگیلی پیلئووجون سؤزونه باخمایب، قاپینی آچماغا گئندنه پیلئووج اؤزونو یوولارینداکی تندیرین کووله سینه سوخدو.

بو بانددا قاپی نین آچیلماسیلا قوردون ایجری گئچیب، شنگیلی له منگیلی نی یئمگی بیر اولدو، آما پیلئووج له تاپمایب، چیخب گئتدی. پیلئووج جاناوارین اوزاقلاشماسینا آرخاین اولاندان سونرا، ائشیکه چیخب، قاپینی باغلادی.

بو ایشدن او قدر گئچمه میشدی کی، آناسی نین سسینی قاپی دالیسیندان ائشیتدی: شنگیلی، منگیلی، پیلئووج! بالالاریم آچین قاپینی، سیزه امجگیمده سود گتیرمیشم، بوینوزومدا اوت گتیرمیشم.

اما پیلئووج «ایلان چالمیش آلاچاتیدان قورخان کیمی»، اؤز آناسیندان دا قورخوردو؛ بونا گۆره قورخا— قورخا ایرلی گلیب، قاپی نین چاتلاقلاریندان چوخ دیقته باخیب، قاپی دالیسینداکی نین آناسی اولدوغونا آرخاین اولوب، قاپینی آچدی. گئچی یورغون — آرغین ایجری گئچیب، ایکی بالاسینی اسگیك گۆردوکه، نه اولدوقلارینی پیلئووجدن سوروشدو. پیلئووج ده نه اولموشدورسا، هامیسی نی سؤیله دی.

اؤز دوشمنی نی گۆرمه دن تانیان گئچی، بیر آز پیلئووج له سود وئریب، اونو یووادا قویاراق، قوردون یوواسینا ساری یولا دوشدو. آشیریملاری آشیب، سیلدیریملاردان ایلدیریم کیمی کئچیب، اؤزونو قوردون یوواسی نین دامینا یتیردی. گئچی قوردون یووادا اولدوغونو بیلیب، دامدا بو باش — او باشا قاچماغا و تپیکلرینی یثره دؤیمگه باشلادی. قورد دام اوستونده کیمین اولدوغو باشا دوشوب، یوغون سسله دئدی:

_بو کیمدی دامیم اوسته؟
 _منم _منم منچی یم،
 دامیم، دوواریم اوسته؟
 من بیر دییرمانچی یام،
 تیتره ییر قوم تۆکولور
 ییر جوت بالامی یئمیسن،
 آشیم، پیلووم اوسته!
 من سنله دعواجی یام.
 گئچی دامدان دئدی:

— منم — منم منچی یم،

داميم، دوواريڻ اوسته؟

من بیر دییر مانچی یام،

تېترە يىر قوم تۇكولور

بیر جوت بالامی یئمیسن،

آشیم، ییلوووم اوسته!

من سنله دعواچی یام.

گنجی دامدان دئدی:

يالانچى قورد گئىچى نىن بالالارىنى يىدىگىنى بىر يوللوق داندى. گئىچى قوردو، شر كىسمە اوچون بىر قاضى نىن يانىنا گىتمىگە چاغىردى. قورد ايسىر _ ايسىتە مز بو ايشە راضى اولدو. آما اؤز _ اؤزىگە دئىردى:

— قاضی نین یانیندا گئچیدن تانیق (شاهید) ایسته یه جگم، گنجی شاهید گتیره بیلمه سه، سؤزونو یئریده بیلمه یه جک، اونا دا یالانچی و توهمت ووران آدی قویوب، توتوب بییه جگم.

آما گنجی گنجه گندیب، اوز سودوندن بیر بایدا قاتیق چالیب، قاضی یه آپاردی. صاباح قورد او یاندان، گنجی ده بو یاندان محکمه یه گلдіلر. گنجی گیللیگی ائدی، قورد ایسه الیندن گلن قدر اوزونو مودافیعه ائدی. نهایت قاضی بئله بیر حؤکم وئردی. قورد بورادان گندن کیمی، او کؤتوک اولموش دیشلرینی چکدیری، صاباحا کیمی تزه دیشلر چىخارماغا بول گؤزلر.

گئچی ده بوینوزلارینی بیر صنعتکار ایله ایتدیر. آمما صاباحا کیمی نه اونلاریلا یئر
اشر، نه ده ییلتئووج بالاسینا اوت بیچر.

صباح ايکينيزده منيم يانما گلرسيز. اونا من نه دئسم، سيز ائدرسيز. گئچي يله قورد قاضي نين حؤکمونو ائشيديب، اونا عمل ائتمگه گئئدیلر. قورد تزه ديش چيخارتماق هؤسيله ديشلريني چکدیردی، گئچي ده بونوزلاريني پيچاق کيمي يئتيدی و صباح ايکيسي ده قاضي نين يانينا گلديلر. قاضي قوردون آغريني ديشدن بوش گؤرنده، بونوزلاريني ايتتميش گئچي يه ايشاره ائله دی کی، بونوزلار يلا قوردون قاريني دئشسين:

گئچی ایتی بونوزلارینی قوردون قارینا ووردو، آما قورد اغزینی گئچی نین هر یئرینه آتدیس، اونو توتا بیلمه دی گئچی قوردون قارینی جیریبالالارینی دیری۔ دیری چیخارتدی و اونلاری یوواسینا آپاردی. گئچی نین بالالاری او گوندن سونرا هر گلن و هر قایه دؤننن اوزونه قایه آحمدیلار.

اٹل بیلیمی درنگی نین آیلیق ایچ بولتنین نشریندن علاوه، هم ده دانیشیق پروقراملاری وار. بو گونه کیمی بیزیم دعوتیمیزی قبول ائدیپ، اٹل بیلیمی آفیسینده دانیشیق آپاران شخصیتلردن دکتر جمال آیرملو، دکتر داوود کوهی، دکتر حسین فیض الهی وحید، حسن هرگلی، مهندس میرعلی سیدسلامت، دکتر سیامک حسینعلیزاده، اکبر دولت شاهی، رافیق ایمرانی، حیدر اوغلو دان آد آپارماق اولار.

سون زامانلاردا دا ناصر منظوری جنابلاری اٹل بیلیمینده دانیشیق آپاریپ، حاضر اولان شخصلرین سواللارینا جواب وئر دیلر. آشاغیدا اوخویاجاغینیز یازینی اٹل بیلیمی نین دیرلی امکداشلاریندان اولان سایین حسن بابائی (عجیشترلی) همین دانیشقدان آلدیغی تاثراتی آلتیندا یازمیش و سیز عزیز اوخوجولارلا پایلاشمیشدیر.

اٹل بیلیمی نین رداکسیا هئیتی

فولکلور دونیاسیندا اوستاد منظورینی دینله دیم

حسن بابایی (عجیشترلی). ۹۰/۵/۳

یاتمیش ایدیم او یاندیم

درده، غمه بویاندیم

داش اولسایدیم اریردیم

انسان ایدیم دایاندیم

«اویاق» جنابلاری همیشه کیلر کیمی منی قوناق چاغیردی، «آذربایجان اٹل بیلیمی» درنگینده قوناقلیق کنچیر. ناصر منظوری جنابلاری «هَپیریم، هوپوروم»، «جیرتدان»، اوشاقلاریمیزین دونیاسینا داییر یازیلارینان، هابثله «سون ناغیل، سون افسانه»، «قره چوخا»، «آواوا» رومانلارینین یارادانی، اوزاق یولدان چتین لیگه دوشوب، اؤزونه بورج بیلپ، «صرافی» جنابلاری ایله بیرلیکده تهراندان، تبریز دئییب گلیلر.

دانیشیغین موضوعسو ایکی بؤلومه هاجالانیر: بیرینجیسی

۴۳

اٹل بیلیمی
شهریور ۹۰
جی شاهی

فولكلور و ضيالى لارين گرگين دورومو. ايکينجيسى؛ ديل و فولكلور.

بو موضوعا عاييد مسئلهلره توخونماق يىترلى گورونور، بى دانيشيغنى يىغجام شكيلده ييتيرمه سينه سؤز وئيرير، آنجاق هاميا بللى اولدوغو كيمي بيليريك فولكلور بير او قدر درين دريادير جومورسانسا چيخماغين چتين، دالغالار يلا قانادلانسانسا يىره دوشمگين اوندان دا چتين. انله اونا گؤره ده سؤزون ايپى اوزانير، دويون- دويونه دوشوب آچيقلامالارا، آچينين آچيلماسينا آمان وئيرير. بو آندا گؤزليكلر اؤزونو قباريق شكيلده گؤستيرير، سؤز- سؤزو گتيرير، آرشين بئزى. چك، چكك قيريلماز ايلگى اولور، فولكلورون هاراسينا الينى آتير معنا دوغور، آنلام يارانير، اونا گؤره ده «بى» گليب ديلده دايانير. ديلين اوزرينده مانور ائدير. اؤز دوشوندو كلرينى شيشيتمه دن آچيقلاير، هامى ايكى قولاقدا بورج آليب منظورى بى ين منظورونو دريندن دوشونمگه جان آتير، دينجلمه دن قولاق ياتيريرلار. بير ساحاتا ياخين تكى دينليريك، يورولمادان چوخ بيلگيلر آليريق، بى ين دانيشيق طرزينده بير گيزلى باغلى ليق اوزو ايله دينليريجيلر آراسيندا يارانير، او اوزدن اونا قارشى دورانلار دا، اونولا راضيلاشيب آدديم آتانلاردا دينمزدن سوسوب ائشيديرلر.

منظورى جنابلارى عموميتله «ديل» ي ديلدن سالمادى هئچ، بلكه آياق وئريب يىترىدى. «ديل» اوزونده ديل آچدى، آچيقلاما وئردى، دوشونجه «نى ايته ليب، آياغا قالخيب يىرىدى.

دانيشيغى نين آغير حيصه سى باغلانيردى فلسفه نين سانبالانان چكى سينه، بيرده سيمگه لره ياناشيب، اونلاردان اؤز پايين گؤتوروب فولكلورون ميدانيني گئنيش گؤروب آتين دؤرد نالا چاپديرا بيلمگى تام دويولوردو.

«بى» دانيشديقجا منده غرور حسى گوجلنيردى، آخى بعضى آغزى گؤيچكلر بيلمزدن «سيزده نه وار دئييب» اوتورموشدولار، ايچريمده يارانان سوال- سورغولارا منظورى جنابلارى چوخ يىغجام جاواب قايتاردى. «اؤزومه قايتماق منيم بورجومدور دئه» سوسدو. بوراسيني دئيم بعضى سكوتلار آرتيق دانيشيقلاردان معنالى نظره گليردى.

دئملی آتالار گۆزل دئمیشلر» دانشماق باجارمیرسان، دانشماماقدا باجارمیرسان؟» بیر چوخوموز دوشونوب دینمه دیک، بعضیلری ایسه دانشدیلار. بایرا چیخاندان سونرا اؤلچو اعتباری ایله یونگول لشمیشدیم، آنجاق معنوی باخیمدان چؤخ سؤزلره جاواب تاپیب وارلیغیمی آغیر دوشونوردوم.

دؤرد کتاب باغیشلادی: ۱_ زایش ادبیات «سیجیر» ۲_ مفهوم صدا ۳_ آشوب شدگی در شعر شهریار ۴_ آشوب شدگی در حیدر بابای شهریار.

بلکه بیلر کدن (عمدی) دؤردونو گتیرمیشدی، نه بیلیم آخی بی یین دؤرد سؤزونو اینامی یوخاری آنلامدا گتیردی اورنک اولاراق آ_ ب_ ث_ د، ابجد و سایر...

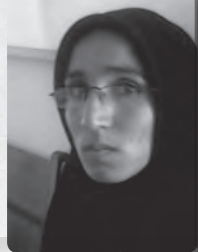
اؤه دؤندوکده بو گون باغیشلانمیش کتابلارینی وراقلاماغا باشلادیم، وراقلار دؤنمگه چتین لیک چکیب دئیینیر دیلر: «منی اوخو، منی دوی» سونرا اوزوقویلو دؤندر، کتابلاردان اوتانیب وراقلاماغی دایاندریب اؤزومه فیکیرلشدیم.

منظوری جنابلاری کیمدیرسه بیزلری لاخلادیب؟ قولاغیما سس دیدی: «بولاق» دیر، «مزه» دیر، «هر نه دیر» آغاران ساچلاریما گولوب، دیرمانین صفینده سیرایلا دوزولموش تایلارا باخدیم، دنلر دارتیلیب اون اولماسایدی، منیم دارتیلما میش دنیم یاغیش آلتدا قالب جوم _ جولاق اولاردی، بوراخدیم دئدیم: دارتیل گلیب سوراغینی توتارام. یوخویا گتتمیشدیم، ساحاتین زنگی اویادیب، ایش یریمه یولا سالدی.

نگاهی مختصر به لالایی‌ها و آرزوهای نهفته در آن:

«لالایی‌ها در خلوت‌ها از بین رفته‌اند»

تئل ناز نعمتی

لالایی‌ها نغمه‌هایی ۷ هجایی هستند که هیچ انسانی در زندگی خود از این نغمه‌ها بی نصیب نبوده است و نخستین نغمه و سخنان موزونی که انسان در زندگی خودش با آن آشنا شده همین لالایی‌ها هستند. لالایی‌ها نغمه‌هایی هستند که شاعرانی گمنام دارند و شاید در دورافتاده‌ترین روستاها توسط افرادی گمنام سروده می‌شوند. شاید پدر و مادران ما هم جزء این شاعران باشند.

اگر به محتوای _ که به علت موسیقی آرامی که دارند بهترین وسیله برای خواباندن کودکان به کار می‌روند با دقت بنگریم بازتاب نوع نگرش، فرهنگ، آرزوها و دغدغه‌های نسلی است که این لالایی‌ها از ذهنشان تراوش می‌کند و توسط والدین (۱) برای کودک خوانده می‌شود:

لایالینام یات بالام،

گون ابله چیخ بات بالام،

من آرزوما چاتمادیم؛

سن آرزووا چات بالام!

لالایی‌ها دغدغه و نگرانی‌های والدینی هستند که برای حفظ سلامتی فرزندشان از اعتقاداتشان کمک می‌گیرند؛ همان اعتقاداتی که خواهان انتقال آن به فرزند خود می‌باشند و آن واژه‌ای جز ایمان نیست که فردها کودک دلبنده‌شان را از خطر ننهلیسم نجات دهند و همین جاست که با تمام بی‌سوادی‌شان می‌سرایند:

لالای دئدیم اوجادان،

چیخسین سسیم باجادان،

تانییم سنی ساخالاسین؛

چیچکدن، قیز یلجادان.

والدین جز این نگرانی به اخلاق هم پایبندند وقتی که از ذهن انسانی‌شان این لالایی تراوش می‌کند:

بالام عؤمرون چوخ اولسون،
کؤنلون، گؤزون توخ اولسون،
سنه لالای چالیرام؛

دوشمانلارین یوخ اولسون.

زیرا همین پدر و مادران با تمام رنج‌هایی که برای بزرگ کردن فرزندشان می‌کشند به این می‌اندیشند که باید کودکشان را انسان تربیت کنند. انسانی که عرق بریزد برای کسب یک زندگی شرافتمندانه و به دور از منت‌کشی و خوار شدن در پیش دیگران و می‌آموزند که همیشه با نجابت تمام چشم در مال و اموال خود داشته باشد آنجاست که می‌گوید: «کؤنلون، گؤزون توخ اولسون» در مصرع بعدی شاید می‌خواهند دعا کنند که در این راه تمام مشکلاتی که مانع رسیدن تو به این زندگی شرافتمندانه است از بین برود پس می‌سرایند: «دوشمانلارین خوار اولسون» این چند نمونه را آوردم تا بدانیم لالایی‌های آذربایجان هر کدام حامل فلسفه‌ای عمیق در خود هستند. از کنار هیچ کدام از این لالایی‌ها نمی‌توان بی‌تفاوت گذشت و با خواندن آنها به فکر عمیقی فرو نرفت. هر کدام از این لالایی‌ها بازتاب یک خواسته، آرزو، دعا، دغدغه، تربیت و ... نسل‌هایی است که این لالایی‌ها را آفریده‌اند.

در این نوشته‌ی من خواسته‌ام خلاصه‌وار به آرزوهایی که والدین نسبت به فرزندانشان خود دارند و آن را با لالایی بیان کرده‌اند اشاره‌ای کرده باشم. بدون شک وقتی کودکی به دنیا می‌آید و حتی قبل از آن والدین نسبت به کودکان خود آرزوها و افکاری در سر می‌پروراند و آنقدر این آرزوها برایشان شیرین است که در جمع‌ها از بازگویی آن لذت می‌برند و باز ارضا نشده خیلی وقت‌ها برای آن نغمه‌هایی می‌سرایند و با این کارشان این شادی‌ها و نوع آرزوی خود را در زمان زیستشان به آیندگان می‌رسانند که شاید والدین‌های نسل‌های بعد در این آرزوها مشترک باشند و گرنه حسنش این است که با آرزوهای نسل‌های قبلشان آشنایی پیدا می‌کنند.

یکی از این آرزوها که خوشبختانه نسل‌های مختلف در آن مشترک بوده‌اند زبان باز کردن کودکان است. برای هیچ پدر و مادری روزهایی که کودک برای اولین بار زبان باز می‌کند فراموش نمی‌شود؛ روزهایی که تنها کلمه برای تمام خوراکی‌ها کلمه‌ی «قاققا» و برای تمام زخم‌ها «اوفو» و برای بیان تمام زشتی‌ها «اخی» از زبان کودکان شنیده می‌شود. این روزها برای والدین روزهای مهمی به شمار می‌روند به طوری که می‌سرایند:

بالاما جان دئمیشم،

اغلاما جان دئمیشم،

بالام دیل آچان گونه؛

قوزو قوربان دئمیشم.

و یا

لایلی دیلین دوز بالام،

دیل آچکینان تئز بالام،

من اوتوروم، سن دانیش؛

شیرین شیرین سؤز بالام.

و آرزوی دیگر والدین که باز مثل زبان باز کردن کودکان برایشان مهم است و آن را نیز جزء روزهای فراموش ناشدنی زندگی خود به حساب می‌آورند روزی است که کودکان به اصطلاح با «تاتان - تاتان» والدین تشویق و شروع به راه رفتن می‌کنند. این آرزوها توسط والدین با شمارش روزها اینگونه بازتاب پیدا می‌کند:

خیرداجاسان مزه‌سن،

سن هر گولدن تزه‌سن،

قوربان اولوم او گونه؛

آیاق توتوب گزه‌سن.

بدون شک بزرگ شدن فرزندان و خوشبختی آنان از دیگر آرزوهای والدین است. آنان تمام تلاش و کوشش خود را برای خوشبختی فرزندان خود انجام می‌دهند اگرچه در مسیر قد کشیدن کودکان و بزرگ شدن آنان آنقدر مشکل وجود دارد که فراغت و استراحت و آسودگی را از والدین می‌گیرد اما با این همه این قد کشیدن برای پدر و مادران شیرین است که سبب شده بگویند:

لایلی دئدیم، یات دئدیم،

یاستیغا باش آت دئدیم،

بالا چکیم نازیوی؛

بويا_ باشا چات دئدیم.

و یا آرزو و لذت بازی کردن کودکان و ایجاد سروصدایی که سکوت هر خانه‌ای را می‌شکند و گاهی ساعت‌ها والدین را مشغول می‌کند باعث شده این لالایی را بسرايند:

لایلی دئدیم بیله سن،

تا دوشه سن دیله سن،

بويا بوخونا چاتیب؛

اوینایان گوله‌سن.

والدین با تمام این خوشی‌ها و ناخوشی‌های فرزندان خود زندگی می‌کنند با گریه‌ی

آنها دلگیر و با شادی هایشان شاد می شوند با این تفاوت که گذر زمان آنان را پیرتر و فرزندانیشان را نیرومندتر می کند و پدر و مادران که خود می دانند گذر زمان نیروی آنان را تضعیف می کند و چنین روزی را بنا به طبیعت زندگی شان می بینند پس در همان جوانی امید و آرزوی کمک و دستگیری فرزندانیشان را در دل می پرواراند که در پیری عصای دستشان باشند و زمزمه می کنند:

لایلای امگیم لایلای،

دوزوم چوره گیم لایلای،

گۆزله رم بۆیویه سن؛

گۆزوم کۆمه گین لایلای.

و انگار که تمام خوشبختی خود را در خوشبختی فرزندانیشان دیده باشند و در خنده و شادی آنان می خوانند:

آلایلای گولوم لایلای،

گولوم بولبولوم لایلای،

بۆیو سنین کۆلگه نده؛

من ده بیر گولوم لایلای.

و اما از دیگر آرزوهای والدین نسبت به کودکانشان که در لالایی های خوانده شده برای کودکان چشمگیر است، آرزوی به سر و سامان رسیدن آنان است. نسل های گذشته ی ما انگار که ازدواج را تمام خوشبختی دانسته باشند و یا شاید در ذهن ناخودآگاهشان مفهوم به تکامل رسیدن انسان را با ازدواج بدانند؛ که طبق روایتی پسران و دختران وقتی به تکامل می رسند که ازدواج کرده باشند، چون هر کدام نیمه ی گم شده ی دیگری هستند که با ازدواج کامل شده به آرامش می رسند در لالایی های خود به این موضوع زیاد پرداخته اند و شاید هم بتوان گفت با این مفهوم به ازدواج نگاه نکرده و همان آرزوی خوشبختی که برای فرزندان می کنند دلیل آن باشد که در این مفهوم می توان گفت آنان ازدواج را یک تغییر بزرگ در زندگی فرزندان خود می دانسته اند که این تغییر شادی به همراه داشته و چه چیزی بهتر از شادی فرزندان می تواند والدین را خوشحال کند و باعث گردد آنها لالایی های متفاوتی با مضمون این شادی برای کودکان خود بسرایند و چیزی که در این نوع لالایی ها جلب توجه می کند این است که والدین لالایی های با مضمون ازدواج را دو گونه بیان کرده اند. در گونه ای از این لالایی ها مخاطب هم دختران و هم پسران هستند که به طور مشترک این لالایی ها برای آنها خوانده می شده مثل:

قیزیل گول بوتام، لایلا،

عطرینه باتام لایلا،

بالام عرصه یه چاتا؛

تویونو توتام لایلا.

و یا

لایلا چاللام آدووا،

یاندیم سنین اودووا،

باغیم، باغچام، چیچه گیم؛

بویو گلیم تویووا!

که در این دو لایلائی دختر و پسران مخاطب قرار داده می شوند و جنسیت کودک در لایلائی مطرح نشده است منتها در گونه دیگری لایلائی ها والدین جنسیت را مشخص کرده اند:

لایلا آ گلین بالا،

یوخوسو درین بالا،

تانریدان عهدیم بودور؛

تویونو گوروم بالا!

یا :

نرگیسلی اوزوم لایلا،

یات آنا قیزیم لایلا،

سن بویو من قوجالیم؛

تویوندا سوزوم لایلا.

در این دو لایلائی کلمات «گلین» و «آنا قیز» مشخص می کند که کودک مخاطب دختر می باشد. و یا در لایلائی های:

لایلا مارالیم لایلا،

گلمیر قراریم لایلا،

بویو بیر قوچ ایکید اول؛

سنه یار آلیم لایلا.

و یا:

منیم گول بوتاق اوغلوم،

دردینی اوتاق اوغلوم،

بیر ایستگیم اورکده؛

تویونو توتاق اوغلوم.

در این دو لایایی کلمات «قوچ ایگید» که بیشتر برای پسران به کار می‌رود و «یار آلیم» که در فرهنگ ما معمولاً برای پسر یار یا همان دختر انتخاب می‌کنند و «اوغلوم» پسر بودن کودک مخاطب را مشخص کرده است. از این گونه لایایی‌ها که موضوع ازدواج در آن مطرح شده بسیار داریم که برعکس سایر موضوع‌ها زیاد توسط والدین به آن پرداخته شده است و شاید دلیل آن مهم بودن این امر در زندگی انسانها باشد.

اما موضوع دیگری که در مسیر نوشتن این مقاله‌ی مرا به خود جلب کرد کم بودن تعداد لایایی‌ها نسبت به سایر موارد در ادبیات کودکان از نوع فولکلوریک از قبیل: حکایات، تاپماجالار، نازلانمار و ... بود. با پیگیری این موضوع به این نتیجه رسیدم که این دلیل می‌تواند از کم بودن مخاطب این نوع ادبیات که تنها کودکان هستند باشد. لایایی‌ها فقط برای کودکان خوانده می‌شوند و جالب این که بیشتر از طریق مادران این نغمه‌ها خوانده شده و بازتاب احساس پدران نیز از نگاه مادر به فرزندان منتقل می‌شود و چون این عمل در خلوت میان مادر و فرزند صورت می‌گیرد زیاد بازتاب ندارد تا در جامعه شنیده شده و در ذهن‌ها ثبت گردد به همین خاطر چه بسا هزاران لایایی که سروده شده‌اند، اما به علت عدم ترنم آن در میان جمع، به کسی منتقل نشده و از بین رفته‌اند و درواقع در خلوت کودک و فرزند مانده‌اند و به همین دلیل امروزه از این گنجینه‌ها کمتر باقی مانده و ثبت شده‌اند. برخلاف گونه‌های دیگری چون حکایات که در میان جمع گفته می‌شده‌اند و به وسیله و با کمک اذهان سایر افراد حفظ می‌شده و به نسل‌های دیگر انتقال می‌یافته‌اند.

یک دلیل دیگر را نگارنده در عدم استقلال ادبیات کودک در قبل از انقلاب مشروطه می‌بیند. ادبیات کودک قبل از انقلاب مشروطه همان ادبیاتی بوده است که بزرگسالان از آن استفاده می‌کرده‌اند به همین خاطر نسل‌های گذشته نیازی ندیده‌اند این نغمه‌ها را مهم شمرده و در ثبت آن بکوشند؛ البته بعد از انقلاب مشروطه هم بنا به دلایلی برای کودکان ترک زبان ایران کارهای جدی صورت نگرفته است در حالی که ادبیات کودک در زبان فارسی برای خود حوزه فعالی به شمار می‌آید که نویسندگان قدری چون محمود کیانوش، محمدرضا یوسفی، حسین ابراهیمی (الوند) که مرحوم شده ولی ترجمه‌های آن در ادبیات فارسی جای خوبی برای خود باز کرده است و پروین دولت آبادی و ... در آن قلم می‌زنند. به هر حال جای بسی تأسف است که لایایی‌ها که خود منبع فرهنگ، دغدغه، آرزو و خیلی چیزهای دیگری است کمتر به آن پرداخت شده و همت والایی می‌طلبد تا علاقه‌مندان جمع آوری ادبیات فولکلوریک به جمع‌آوری آن بپردازند که آن هم که هست، غنیمت است. به امید آن روز.

منابع:

- ۱_ فولکلور گنجینه‌سی، وفایی زهره، تبریز، چاپ آذربادگان، ۱۳۷۶
- ۲_ نوید آذربایجان نشریه‌سی نین اؤزل سایسی _ یاز فصلی ۱۳۸۰

.....

(۱) اگر چه لالایی‌ها بیشتر از طرف مادر برای کودکان سروده و خوانده می‌شود ولی نگارنده در این نوشته کلمه‌ی والدین را به کار برده است تا حقی از پدرانی که نسبت به فرزندان خود محبت درونی دارند و فقط به علت طبیعت درونی‌شان کمتر لالایی می‌خوانند اجحاف نشود.